

Сучасна філософія освіти та оновлена стратегія її реформування вимагають обґрунтованого та послідовного запровадження науково-педагогічних технологій, раціональних і ефективних підходів до організації наукової та інноваційної діяльності у сфері освіти, модернізацію на всіх рівнях освіти змісту, форм, методів і технологій навчання відповідно до вимог Закону України «Про освіту» та «Про вищу освіту». Зважаючи не це, в основу сучасного навчального процесу в закладах освіти покладено співробітництво педагога і учня, яке спрямоване на підготовку особистості, здатної творчо вирішувати поставлені перед нею завдання та постійно підвищувати свою кваліфікацію протягом життя.

На сьогодні важливою проблемою у викладанні філологічних дисциплін, зокрема української і зарубіжної літератури є пошук ефективних шляхів співпраці учасників освітнього процесу, що спонукають до творчості, самостійності учнів, підвищення їх розумової активності. Тому все більш широкого визнання та поширення набувають інноваційні методики, які адаптують і педагогів, і їхніх учнів до умов реального життя і вимог сучасності.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ І ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В ЗАКЛАДАХ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ

**Шарова Т. М., Землянська А. В.,
Копейцева Л. П., Шаров С. В.**

Концепція літературної освіти передбачає перебудову освітнього процесу на нових методологічних засадах, тому в практику вчителів-словесників повинні ввійти інноваційні технології, інтерактивні методи та сучасні засоби навчання:

- проектні технології;
- ігрові технології;
- тренінгові технології;
- інформаційні (креативні) технології;
- кейс-технології тощо.

Одним із методів / технологій (оскільки одностайної думки у педагогів щодо тлумачення цих дефініцій немає), який суттєво збагачує освітній процес сучасної загальноосвітньої школи, є метод проектів, використання якого змінює традиційний підхід до навчання учнів.

За визначенням С. Сисоевої, метод проектів є «однією з педагогічних технологій, яка відображає реалізацію особистісно-орієнтованого підходу в освіті і сприяє формуванню уміння адаптуватися до швидкозмінних умов життя людини постіндустріального суспільства» [34, с. 26]. Цю думку поділяють Ю. Васьков, І. Єрмаков, І. Зозюк, Г. Ісаєва, Є. Кагоров, Л. Копейцева, О. Пехота, О. Пометун та ін.

Отже, як бачимо, початок ХХІ ст. означений складним пошуком нового світорозуміння, педагогічного світовідчуття, здатного зазирнути в майбутнє. На думку І. Єрмакова й І. Погорілої, необхідно по-новому подивитися «на проблеми становлення людини як суб'єкта життєтворчості, спроможної виробити свій життєвий проект, відповідально ставитися до життя, упевнено приймати історичний виклик ХХІ століття» [11].

Більшість науковців поділяють думку, що має утвердитися нова філософія освіти, нова педагогіка –

РОЗДІЛ 9 ВИКОРИСТАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДИК ТА ІНФОРМАЦІЙНО- КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

педагогіка компетентної, відповідальної людини. На думку В. Нищети, «ідеї життєтворчості, плекання людини як суб'єкта життя стануть альфою й омегою нової школи, яка допомагатиме учням оволодіти чотирма стрижневими стовпами – навчитися пізнавати життя; життєвої компетентності; навчитися жити разом; навчитися жити» [28, с. 9].

Концептуальні положення педагогіки життєтворчості розробили у своїх працях Н. Абашина, В. Доній, І. Єрмаков, Г. Несен, В. Нищета, Л. Сохань, Л. Погоріла та ін. На їх думку, життєтворчість, яка має бути підґрунтям навчання, це:

- метод навчання, використання якого створює умови для здійснення дитиною свого життєвого проекту;

- сприятлива атмосфера для розвитку особистості;
- процес творення людиною свого життя, мистецтво, творчість;
- реалізація проектів методом цільової дії [2, с. 257];
- процес самовизначення (усвідомлення себе й світу, себе у світі своїх ціннісних орієнтацій і своїх бажань);

- процес життєдіяльності (проектування й втілення в життя своїх бажань, утвердження своїх цінностей) [10, с. 36].

Педагогіка життєтворчості ставить за мету формування життєвої компетентності засобом життєвого проектування як свідомого творення особистістю свого життя. Результат цієї діяльності – життєвий проект, під яким варто розуміти: погляд у майбутнє крізь призму сподівань, намірів, цілей та думок; інструмент саморегулювання особистістю свого життєвого процесу, спрямовуючи його визначеним шляхом; поле для свободи життєвиявлень; попереднє накреслення ймовірного сценарію розвитку життєвих подій [2, с. 257]; результат саморефлексії, активної самоактуалізації себе в реальній життєдіяльності, набуття на цій основі особистого життєвого досвіду [11].

На думку Г. Токмань, нині, у добу гуманітарного плюралізму, відбувається філософізація літературознавства. На її переконання, екзистенціальне філософствування – завжди процес пошуків способів формування свого «Я» [38, с. 39]. Враховуючи таку думку, вважаємо слушним застосовувати метод життєтворчих проектів на семінарських заняттях (як форма вивчення) з української літератури. Пропонуємо життєтворчі проекти: «Це високе звання – громадянин України» (Поєми І. Франка «Іван Вишенський», «Мойсей» та роман «Перехресні стежки» – геніальна проекція українського класика); «Відкрий свої почуття» (на прикладі вивчення інтимної лірики І. Франка зі збірки письменника «Зів'яле листя») на старшому етапі в ЗСО.

Значного поширення, на нашу думку, може набути метод «коло ідей», метою якого є залучення учнів до обговорення проблеми. Учитель ставить дискусійне питання та пропонує обговорити його в малих групах. Після того, як вичерпався час на обговорення, кожна група представляє один аспект проблеми, яку обговорювали. Наприклад, аналізуючи збірку І. Франка «Зів'яле листя», можна поставити проблемне питання: «Кохання – це радість польоту чи сльози падіння?». Групи учнів приходять до узагальнень: кохання – вірність, щирість, турбота, ніжність, приязнь, непередбачуваність, відвертість, пристрасть, взаємодопомога, самопожертва, що і спостерігається у ліриці митця.

Подаємо **фрагмент семінарського заняття «Це високе звання – громадянин України» (Поєми І. Франка «Іван Вишенський», «Мойсей» та роман «Перехресні стежки» – геніальна проекція українського класика) з використанням різних методик: життєтворчих проектів, кейс-технологій, проблемних технологій, текстотвірних технологій:**

Епіграфом до заняття взяті рядки з поеми І. Франка «Мойсей». Давайте замислимося, чи можемо ми ці слова застосувати до самого автора?

Все, що мав у житті він віддав
Для одної ідеї,
І горів, і яснів, і страждав,
І трудився для неї...

І.Я. Франко

Ключові питання: громадянин для держави чи держава для громадянина?

Тематичні питання:

1. Громадянин починається з громади.
2. Права громадянина і держава.
3. Держава і обов'язки громадянина.
4. Патріотизм.

Проблемні питання:

- Чи був І. Франко свідомим громадянином?
- Чи був він громадським діячем? Обґрунтуйте.
- Чи має право людина вважати себе вільною від нелегких проблем життя свого народу?
- Чи може вона задля спасіння своєї душі відокремитися від співвітчизників, що потерпають у біді

(філософська проблематика в поемі І. Франка «Іван Вишенський»).

Поема «Мойсей» – це епохальний твір в українській літературі, наповнений глибоким історико-філософським змістом (Мікулаш Неврлий).

- Чи можемо ми вважати, що поема «Мойсей» «сягає корінням історичної долі українського народу, зачерпнувши при цьому страдницької долі свого геніального творця»

Метою таких життєтворчих проєктів, кейс-технологій є формування громадянської позиції десятикласників, якості свідомого громадянина; поважне ставлення до виконання громадських обов'язків; виховання патріотизму, любові до своєї батьківщини; удосконалення вмінь визначати ідейно-емоційні оцінки літературного твору.

Цілком підтримуємо думку П. Фурсової, що формувати життєствердну енергію, упевненість у своїх можливостях варто саме на заняттях з літератури, «оскільки літературна освіта сприяє формуванню особистості, здатної до життєтворчості» [41, с. 14].

Підґрунтям до формування життєвої компетентності учнів старшої школи є упровадження «кейс-технології» – однієї з інноваційних технологій / методик навчання, сутність якої полягає у використанні конкретних випадків (ситуацій, історій, тексти яких називаються «кейсом») для спільного аналізу.

Кейс – це завжди моделювання життєвої ситуації, й те розв'язання, що знайде учасник кейсу, може служити як відбиттям рівня компетентності й професіоналізму учасника, так і реальним вирішенням проблеми [37, с. 245].

Цінність кейс-технології полягає в тому, що вона одночасно не тільки відображає практичну проблему, а й актуалізує певний комплекс знань, який необхідно засвоїти студентові при вирішенні цієї проблеми, поєднує навчальну, аналітичну й виховну діяльність, що, безумовно, є дієвим та ефективним при реалізації сучасних завдань системи освіти. До кейс-технологій відносяться:

- метод ситуаційного аналізу – ситуаційні завдання та вправи, аналіз конкретних ситуацій;
- ігрове проектування;
- метод ситуаційно-рольових ігор;
- метод дискусії.

Уважаємо, що кейс-технології (метод ситуаційно-рольових ігор) повинні набути широкого використання на уроках української та зарубіжної літератури в закладах середньої освіти. Наприклад, під час вивчення творчості митців рекомендуємо упроваджувати *креативну вправу «Дебати»* з використанням рольового компонента. При цьому учні висловлюють думки від імені персонажів, під час Дня самоуправління учні можуть продемонструвати ідеї «учителів-новаторів», «досвідчених педагогів», представників шкільної адміністрації, «учителів-початківців».

Використовуючи нетрадиційну форму вивчення української чи зарубіжної літератури в 11 класі, доцільно практикувати дослідження творчості митців з упровадженням «дебатів», метою яких є усебічний аналіз і обговорення проблеми, яка не має простого розв'язання. Наприклад, на уроці аналізу повісті О. Довженка «Україна в огні» передбачаємо колективно-групову роботу учнів:

- I група учнів досліджує, як критика і Сталін сприйняли появу кіноповісті;
- II – працювала над проблемою трагедійності тогочасних подій;
- III – над проблемою національної самосвідомості людини і народу;
- IV група – над проблемою цінності загальнолюдських ідеалів.

У такий спосіб були витлумачені основні проблеми твору: трагедія Другої світової війни; проблема національної самосвідомості людини і народу; сенс життя пересічної людини на війні і в мирний час; проблема цінності загальнолюдських ідеалів.

Застосовуючи технологію проблемного навчання на уроках зарубіжної літератури на старшому етапі, варто створювати проблемні ситуації з метою застосування «дебатів», скажімо на прикладі вивчення творчості А. Чехова:

«Чехов – неисчерпаем, потому что, несмотря на обыденщину, которую он будто бы всегда изображает, он говорит всегда, в своем основном, духовном лейтмотиве, не о случайном, не о частном, а Человеческом с большой буквы».

З метою ефективного впровадження інтерактивного навчання на уроках української та зарубіжної літератури доцільним у роботі вчителя-словесника є використання *базисних груп: «літературний ексклюзив»* – учні відшукують виняткові інформації, невідомі факти з життя письменників, творчої долі митців; *«пошук мемуарів»* – члени групи розшукують мемуарні свідчення автора або думки про нього відомих діячів; *«експертна група»* – члени групи здійснюють контроль за регламентом, стежать за висловленням оригінальних ідей.

На нашу думку, для здійснення цих процесів необхідна вдало продумана методична система роботи вчителя-словесника, яка б сприяла розвитку пізнавальної активності учнів. Уважаємо, що саме організація базисних груп допоможе в реалізації цих завдань:

Група «Літературний ексклюзив» (3-4 учні) здійснюють пошук виняткової інформації, виклад невідомих фактів біографії письменника, складної долі видання творів, відомостей про ще не надруковані матеріали, архівні документи.

Група «Авторська лабораторія» (3 учні), що має творче мислення, художній смак, її члени добре

володіють художнім стилем мовлення, можуть виконувати завдання: доповнити авторський текст, написати свою версію твору на визначену тематику, зробити власний портрет-опис героя, вмотивувати його вчинки з огляду на сучасність.

Група «Пошук мемуарів» (2-3 учні) наводять мемуарні свідчення самого автора або думки про нього відомих діячів. Уведення до уроку цих матеріалів сприяє правильному трактуванню певних дискусійних питань, буде логічним завершенням гострої полеміки.

«Експертна група» (3-4 учні) здійснює контроль за регламентом, стежить за подачею оригінальних ідей, розкриттям проблем, допомагає викладачеві в об'єктивному оцінюванні, узагальненнях до заняття.

Метод «Технічний футбол». Під час фронтального опитування за низкою запитань учитель обирає для відповіді першого учня, а далі учень, який відповідає, обирає наступного. Тобто умовно «дає пас» у «технічному футболі». Наводимо орієнтовно завдання для вивчення поеми І. Франка «Іван Вишенський»:

- Скільки разів на день лунає дзвін по горах?
- Що несуть на чолі церковної ходи?
- Хрест із якого дерева у руках схимника?
- Де зупинився хід церковний?
- Що робили ченці після відправи?
- Хто звернувся першим до старця Івана?
- Який дар залишили ченці Іванові?
- Як спустився старець у печеру?
- Яку першу живу істоту побачив схимник? («...білі гості», «сиротята веснянії»).
- Про що сказано? Продовжити: «Лиш один тут шлях правдивий і спасенний – шлях...»
- Велике останнє бажання ченця.

Метод «Тест так – ні». Тест проводиться за допомогою сигнальних карток двох кольорів. Наприклад, «так» – червона картка, «ні» – синя, при цьому учитель формулює твердження, а учні погоджуються з ним або ні, сигналізуючи картокою. Цей метод дозволяє отримати швидкий зворотній зв'язок – учитель може побачити прогалини у знаннях учнів, визначити, скільки з них засвоїли навчальний матеріал.

Метод «Навчаючи – учусь». Цей метод дає учню можливість взяти участь у навчанні та передачі своїх знань іншим. На цьому етапі активізації розумової і творчої діяльності учнів застосовуються ігрові технології, зокрема професійно-ділові та творчі ігри («Ще був випадок...», «Конструктор» тощо).

Метод «Ажурна пилка». Цей метод дозволяє працювати разом із метою вивчення значної кількості інформації за короткий проміжок часу, а також заохочує учнів допомагати один одному – вчитись, навчаючи. Під час роботи вони готуються працювати в різних групах. Спочатку учні працюють у «домашній» групі. Потім в іншій групі, де виступають у ролі експертів з питання, над яким вони працювали в домашній групі, й отримують інформацію від представників інших груп.

Метод «Асоціативний куц». Асоціація спонукає до вільного й відкритого мислення, рекомендується для використання на етапах актуалізації і рефлексії. Скажімо, вивчаючи поезію митця, пропонуємо аргументувати, що І. Франко – це «лірик високої проби».

Метод «Прес». Цей метод допомагає навчитися знаходити вагомі аргументи і формулювати свою думку щодо питання; формулювати ідеї у вигляді чіткої та логічної структури. Наприклад, узагальнюючи вивчення творчості І. Франка в 10 класі, можна запропонувати учням таке питання: «Чому І. Франка можна назвати Бальзаком галицького життя?».

Отже, диференціація завдань за ступенем складності й індивідуалізація сприятимуть позитивному кінцевому результату навчальної діяльності. Саме нові шляхи й підходи до організації навчально-виховного процесу сприятимуть досягненню розвитку пізнавальної активності учнів під час вивчення творчості українських і зарубіжних письменників.

Пропонуємо фрагменти, які можуть бути використані на заняттях:

1. Що ви знаєте зі сторінки: І. Франко і місто Львів?

Львів – місто Франка, де він прожив сорок років з відпущених йому Богом шістдесяти. Перший зв'язок І. Франка зі Львовом відбувся навесні 1874 року, коли юний поет надіслав свої вірші до журналу «Друг», де вони були надруковані у травні 1874 року. Це місто він любив, проклинав, тужив за ним, коли був у розлуці, називав рідним.

І. Франко був першим професійним українським письменником, який відважився жити з праці пера. Не мав державної роботи, не мав жодних нагород, не мав кафедр в університеті. Мав замість того Львів і слова для нього: «І підеш ти в мандрівку століть з мого духа печаттю...»

2. Чи знаєте ви, що Антон Чехов залишався вірним клятві Гіппократа все життя. Його професія вплинула і на його творчість: на думку багатьох критиків, саме медична практика допомогла Чехову створити багато образів лікарів у своїх творах.

3. Чи знаєте ви, що вибір професії для Михайла Булгакова був обумовлений корисливими міркуваннями. Він став лікарем. Однак грошей лікарська справа майбутньому письменникові не принесла. І тільки в 1921 році, переживши багато незгод, він написав двоюрідному братові: «Я запізнився на чотири роки з тим, що я повинен був давно почати робити – писати».

На нашу думку, такі прийоми роботи сприяють як розвитку позитивної взаємодії вчителя з учнями, так і міцності засвоєння знань та активізації їхньої пізнавальної діяльності.

Фрагмент уроку із використанням інтерактивних вправ «Редакційний кошик» або метод «незакінчених речень», які можна використати як завдання до контролю (контрольні точки, підсумку теми):

1. Детектив – різновид ... (пригодницької літератури).

2. Засновником жанру детективу вважають ... (Е. По).

3. Сюжет детективного твору розкриває ... (заплутану таємницю, пов'язану зі злочином і його розслідуванням).

4. Головним героєм детективу є ... (сищик, який розкриває злочин).

5. Детектива наділено такими якостями, як ... (логіка, спостережливість, вміння об'єктивно аналізувати факти).

6. Відомі автори детективних творів: ... (А. Конан Дойль, А. Крісті, Е. По, Г. Честертон, Г. Сіменон та ін.).

7. Метод Шерлока Холмса, за яким окремі положення логічно постають із загальних положень, називається ... (дедуктивний).

8. Шерлок Холмс зумів розкрити ... злочинів (сімдесят).

9. Перша повість про Шерлока Холмса мала назву ... («Етюд у багряних тонах»).

10. В університеті А. Конан Дойль здобув професію ... (лікаря).

Креативні справи на уроках української літератури

«Літературознавчий форум». Змодельуйте свою наукову позицію щодо аналізу художнього твору в старших класах. Для цього проведіть форум, при цьому виробіть систему поглядів щодо висунутої проблеми.

«Підберу музику». Дібрати музику до творів, які належать до пейзажної чи інтимної лірики (наприклад, творчість М. Рильського «Зав'яла осінь в'ялим тютюном»; Б.-І. Антонича «Зелене євангеліє»).

«Режисерський коментар». До драматичних творів, які вивчаються у ЗСО (наприклад, твори М. Куліша «Мина Мазайло»): опишіть героїв, з'ясуйте особливості їхньої мови; продумайте, якими повинні бути декорації до I дії тощо.

Перевага цих методів полягає у тому, що матеріал, який подається на більш високому рівні або у нетрадиційній формі, дозволяє учням отримати гарну вихідну базу для самостійного дослідження суперечливих питань; виникає інтерес пошуку істини, що потребує використання джерел, які містять дискусійні положення і відповідно збуджують інтерес до пізнавальної діяльності; набуваються вміння і формуються практичні навички для логічного й аргументованого ведення дискусії, розкриваються творчі можливості студентів, формуються навички, необхідні для самостійної роботи.

Приклади завдань до вікторини

I. Вірші яких поетів стали основою для наступних пісень? (Учасники прослуховують початок пісень, називають автора та назву вірша):

«Виростеш ти синову» – В. Симоненко;

«Два кольори» – Д. Павличко;

«Ніч яка місячна» – М. Старицький;

«Осінній день» – Ліна Костенко;

«Чого являєшся мені у сні» – І. Франко.

II. Ілюстраціями до яких творів можуть слугувати ці зображення?

«Тореодори з Васюківки» – В. Нестайко;

«Белеет парус одинокий» – М. Лермонтов;

«Міф про критського бика» з циклу «Дванадцять подвигів Геракла»;

«Гобсек» – Оноре де Бальзак.

III. Кого з відомих митців називають:

Донька Прометея (Леся Українка)

Великий Каменяр (Іван Франко)

Великий Сонцеклонник (Михайло Коцюбинський)

Український Сократ (Григорій Сковорода).

IV. За творами яких відомих письменників було створено фільми, кадри з яких ви бачите на екрані?

«Портрет Доріана Грея» – О. Уайльд;

«Ромео та Джульєтта» – В. Шекспір;

«Тіні забутих предків» – М. Коцюбинський;

«Ніч перед Різдом» – М. Гоголь;

«Пригоди Тома Соєра» – М. Твен.

VI. Які ви можете навести приклади творів, у яких би були присутні зображені образи та символи? (місяць і зорі, чорнобривці, вишня, кінь).

«Мозайка». Завдання для творчих груп: із записаних на окремих папірцях слів скласти вислів, пояснити його.

Група №1

Велосипеда, крахом, цивілізації, газета, друкарський орган, не, між, бачить, падінням, різниці, це, з, і, що, Джордж Бернард Шоу.

(Газета – це друкарський орган, що не бачить різниці між падінням з велосипеда і крахом цивілізації).

Джордж Бернард Шоу)

Група №2

Вік, як, скільки, відчуваєш, їх, це, не, тобі, те, років, а, ти, Габріель Гарсія Маркес

(Вік – це не те, скільки тобі років, а як ти їх відчуваєш. Габріель Гарсія Маркес)

Група №3

Новини, ніколи, як, література, не, старими, це, стануть, Езра Паунд.

(Література – це новини, які ніколи не стануть старими. Езра Паунд).

Група №4

Ніхто, тому, потрібно, навчить, що, дійсно, знати, не, Оскар Уайльд.

(Тому, що дійсно потрібно знати, ніхто не навчить. Оскар Уайльд).

Група №5

Людським, література, родом, це, керівництво, людського, розуму, Віктор Марі Гюго.

(Література – це керівництво людського розуму людським родом. Віктор Марі Гюго).

Така методика спрямована на те, щоб розвивати активне самостійне мислення учнів, відтворювати знання та вміти застосовувати їх на практиці (під час роботи в загальноосвітніх закладах, у власних життєвих ситуаціях).

Сенкан «Бути вчителем – покликання». Складіть сенкан, який би відображав, на вашу думку, особливості професії вчителя літератури за такою схемою:

1. Іменник (тема).
2. Два прикметники (який об'єкт?)
3. Три дієслова (що робить об'єкт?)
4. Фраза-висновок з чотирьох слів.
5. Іменник-синонім до теми (висновок, асоціація).

Наприклад:

1. Мова
2. Рідна, барвінкова.
3. Переливається, єднає, дзвенить.
4. Вона – єдина й найцінніша.
5. Доля.

«Педагогічна провокація». Групі учнів подається категоричне твердження, що спонукає до дискусії.

Панас Мирний «Хіба ревуть воли, як ясла повні?»:

- Чіпка – жертва, його треба пожаліти, виправдати.
- Як ви оцінюєте гріхи Чіпки?

- Використовуючи методику «Кубування», пропонуємо учням відповісти на шість запитань різних типів, що стосуються теми. На кожному боці куба написано: «списати», «порівняти», «навести приклади», «проаналізувати», «аргументувати», «створити»:

- доведіть, що твір «Мартин Боруля» має гостре соціальне спрямування і віддзеркалює сучасну І.

Карпенкові-Карому дійсність;

- аргументуйте, що твір має жанрові ознаки і комедії, і трагедії;
- висловіть своє ставлення до персонажа;
- як ви вважаєте, Мартин Боруля – позитивний чи негативний герой?;
- наведіть приклади творів зарубіжної літератури, які перегукуються з відповідними мотивами;
- створіть міні-проект «Хочу бути багатим» (аргументуйте кожне твердження).

Ігрові технології

Впізнай героя, який прихований в уривках:

«...хіба вони вміють любити? Треба вміти любити, а цього вони й не можуть» (Лонгрен, батько

Ассоль «Пурпурові вітрила»);

«Мав благородне, велике серце, він перший зглянувся на людей, навчив їх будувати світлі житла, плавати на човнах, напинати вітрила» (Прометей).

Дешифрування

Завдання 1. Складіть із букв, що переплутались, літературні терміни, поняття, які ви вивчали протягом навчання в школі:

РАДМА (І. Франко. Драма)

Завдання 2. Упізнай письменника за фактами біографії:

1. Він був першим професійним українським письменником, який відважився жити з праці пера. Не мав державної роботи, не мав жодних нагород, не мав кафедри в університеті (І. Франко).

2. Вже в 5 років вона почала самостійно писати п'єси, а в 8 років – написала свій перший вірш. Але в

10 років у дівчинки почалися серйозні проблеми зі здоров'ям. Знала більше 10 іноземних мов, європейські і слов'янські мови (російську, польську, болгарську та ін.), а також давньогрецьку, латину, що свідчило про її високий інтелектуальний рівень (Леся Українка).

3. Йому належать п'єси «Мина Мазайло», «97». За написання п'єс антикомуністичних напрямів засудили до ув'язнення на 10 років у спецтаборах. Тримали його на Соловках як небезпечного злочинця, після чого його було розстріляно (М. Куліш).

4. Про цього поета існують лише легенди. Жив він приблизно у VIII чи VII ст. до н.е. Сім грецьких міст сперечалися за право називатися його батьківщиною. Його ім'я перекладається як «сліпий» (Гомер).

5. Свій найкращий роман він написав у в'язниці. Твір був задуманий як пародія на лицарські романи. Успіх був надзвичайний, хоча письменник помер у бідності (Сервантес).

6. Світову літературу важко уявити без його безсмертних образів: Ромео і Джульєтта, Отелло, Гамлет, Офелія. Хоча існують сумніви щодо його авторства: як провінціал, актор без освіти міг створити такі глибокі твори? (Шекспір).

7. Цього поета називають Прометеєм XIX ст. Він був лордом і виступав на захист луддитів (руйнівників машин). Він, сам англієць, боровся за свободу Італії, Греції (Байрон).

8. Він жив у Франції в епоху класицизму. Його девіз: повчати людей, розважаючи їх. Він усе своє життя присвятив театру і навіть помер на сцені, блискуче зігравши свою останню роль удаваного хворого (Мольєр).

9. Батьки цього німецького поета хотіли бачити його банкіром, а він складав вірші. Багато років провів у вигнанні. Одружився з простою французькою дівчиною, яка навіть не розуміла його віршів, зате віддано любила його до самої смерті (Гейне).

10. Він народився в Іспанії, в Мадриді. Його прізвище перекладалося як «казан». Одного із його предків довелося кинути у казан з гарячою водою, бо під час народження він не подавав ознак життя. Він отримав єзуїтську освіту. Працював для театру, військова доля теж не оминула його. Написав п'єсу про принца Сегізмундо, якого батько заточив у вежу, повіривши гороскопу (Кальдерон).

11. Славу його ділять між собою Україна і Росія. Народився на Полтавщині, писав російською мовою. На його надгробку висічено слова: «Гірким словом моїм посміюся» (Гоголь).

12. Його дід був селянином, а він додав до свого прізвища часточку де. Написав близько 100 романів. Бував в Україні, в Бердичеві (Бальзак).

ПРИМА

ПРИМА – це аббревіатура, яка означає п'ять різних аспектів до аналізу художнього твору.

Мета застосування прийому: учити аналізувати художній твір під різним кутом зору; розвивати вміння порівнювати, висловлювати власні думки із приводу порушених проблем, узагальнювати, робити висновки; формувати комунікативну компетентність; виховувати оптимістичне світосприйняття й світобачення; прищеплювати інтерес до наслідків власної праці.

П – почаклуємо. Студенти / учні мають можливість змінити щось у запропонованій ситуації. Вони повинні описати, що й чому змінюють.

Р – розв'яжемо проблеми. Пропонується дати можливі варіанти вирішення проблем.

І – інший погляд. Учні розмірковують на запропоновану тему або описують якийсь сюжет від імені героя.

М – може статися. На відміну від розділу «Почаклуємо», учитель сам пропонує деякі зміни в описаній ситуації і просить учнів зробити висновки, врахувавши ці зміни.

А – а що далі? – учням пропонується передбачити, про що йтиметься далі та обґрунтувати припущення.

Почаклуємо над романом М. Булгакова «Майстер і Маргарита»

– Вам надається право змінити закінчення твору. Що ви зміните? Чому саме так ви вирішили змінити фінал?

Розв'яжемо проблеми

– У романі зображена знавісніла від матеріальних благ публіка, ласі на гроші представники еліт, порушується проблема бездуховності людини, засліпленої прагненням до наживи. Запропонуйте декілька варіантів розв'язку цих проблем.

Інший погляд

– Тема співчуття проходить через весь роман і показує кілька варіантів співчуття і співпереживання. Дайте характеристику співчуття: Маргарити, Івана Бездомного, Пілата.

Може статися

– Уявіть, що б сталося, якби Воланд не організував зустріч Майстра та Маргарити і не повернув би їм рукопис спаленого роману? Зробіть власні передбачення.

Отже, упровадження різних інноваційних методик навчання української та зарубіжної літератури на старшому етапі в закладах середньої освіти – це засіб для досягнення тієї атмосфери в аудиторії, яка найкраще сприятиме співробітництву, порозумінню й доброзичливості, дасть змогу реалізовувати особистісно-орієнтоване навчання. За умови вмілого впровадження інтерактивних технологій / методів у освітній процес, учні освоюють усі рівні пізнання (знання, розуміння застосування, аналіз, синтез,

оцінка); учитель отримує можливість диференційованого підходу до учнів зі спеціальними потребами – особистісними та інтелектуальними; основним джерелом мотивації навчання стає інтерес самого учня; покращується ідентифікація матеріалу, використання у повсякденному житті.

В аспекті педагогіки життєтворчості важливе місце в системі роботи учителя української мови та літератури, зарубіжної літератури має впровадження як традиційних форм, методів, технологій, так і інноваційних, оскільки саме вони формують в учнів життєву компетентність, яка нині входить у практику навчально-виховної роботи у закладах середньої освіти.

ЗАСОБИ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРИ

Шарова Т. М., Землянська А. В., Копейцева Л. П., Шаров С. В.

Інтерактивні методи і прийоми навчання, проектні технології, створення електронних засобів навчального призначення органічно поєднуються із використанням різних засобів візуалізації навчальної інформації. Наразі це питання стало гостроактуальним і в філологічних дисциплінах, зокрема при викладанні літератури. Пов'язане це, насамперед, із процесом інформатизації освіти, що змусило переглянути підходи до унаочнення навчального матеріалу.

Сучасні учні – представники так званого «покоління Z», що виросло в епоху інформаційних технологій та засилля мережі Інтернет, – наділені «кліповим» мисленням, тож застарілі методи роботи, що полягали, переважно, в репродуктивному відтворенні інформації та сприйнятті й засвоєнні готових візуальних образів, виявляються нецікавими. Спонукає до навчання може лише справді цікава, передусім творча, діяльність, самостійне осмислення і вираження потоку навчального матеріалу, групові форми роботи, що вимагатимуть концентрації уваги та активної інтелектуальної праці. Дотримання цих умов забезпечують різні технології візуалізації навчальної інформації, часто інтерактивного характеру.

На сьогодні існують різні способи візуального унаочнення літературного матеріалу. Більшість із них пов'язані з комп'ютерними технологіями: створення презентацій, буктрейлерів, інфографік, ментальних карт, глогів, скрайбінг тощо. Однак популярними є й такі форми, що дають можливість вироблення вручну та використання без допомоги медіа (лепбукінг, скрапбукінг, кроссенси, створення каліграм за текстом та ін.). Всі ці технології відрізняються підходами до подання й оформлення навчального матеріалу, за ступенем образності та глибини асоціацій, на утворення яких вони спрямовані, кількістю та якістю текстових фрагментів тощо. Таким чином, художня література, яка мала впливати на розвиток образного мислення й уяви, тепер стала основою для формування критичного й абстрактного мислення, оскільки сучасні методи візуалізації інформації, подаючи готові образи і твердження, змістили акценти зі сприйняття й відтворення до їх глибокого осмислення, проведення причинно-наслідкових і асоціативних зв'язків та самостійного створення нових версій прочитання творів, що значно розширило спектр компетентностей, яких набувають учні протягом навчання.

Варто звернути увагу на ті технології і методи візуалізації інформації, які широко застосовуються в сучасній загальноосвітній і вищій школах, мають певний досвід використання та активно обговорюються на методпорталах, у періодиці і блогах учителів, на методичних семінарах та вебінарах.

Mind Maps (ментальні карти, інтелектуальні карти або карти пам'яті) – технологія роботи з навчальною інформацією, що полягає у структуруванні її у вигляді схем. На сьогодні ментальні карти, що розробляються, переважно, за допомогою спеціальних комп'ютерних програм, замінили, по суті, опорні схеми і таблиці, які раніше часто малювалися вручну і так само сприяли візуальному сприйняттю та запам'ятовуванню найважливішої інформації з теми (визначень понять, класифікацій, основних характеристик процесів і явищ тощо).

Поняття «mind map» уперше було введено у 1970 р. Тоні Б'юзеном. Якщо спочатку це був певний спосіб занотовування потрібної інформації, то надалі сфера застосування ментальних карт значно розширилася: вони дозволяють за допомогою знайомих символів, образів, знаків, які легко сприймаються і запам'ятовуються, а також викликають певні стійкі асоціації, наочно і стисло передавати значний обсяг матеріалу, сприяти організації думок і тренуванню інтелекту.

Технологія «mind map» використовується зазвичай як елемент презентацій, тренінгів, у процесі самоорганізації та вирішення особистих проблем тощо. Останнім часом ця технологія активно впроваджується в систему освіти як заміник класичних форм роботи з інформацією. В Європі ця форма подання матеріалу популярна, переважно, у початковій школі, але вважаємо, що вона більш придатна для застосування на середньому і старшому етапах навчання, а також у закладах вищої освіти.

На уроках української і зарубіжної літератури створення ментальних карт та їх використання стануть у нагоді на різних стадіях роботи як із теоретичним та історико-літературним матеріалом, так і з художніми текстами безпосередньо. Наприклад, на вступному занятті з певної теми вчитель може представити розвиток літератури певної доби або життєвий і творчий шлях окремого автора у вигляді такої карти знань, де не лише стисло й чітко будуть викладені факти і дати, а й проведені логічні зв'язки між явищами і подіями,

на занятті уже частково зроблену інфографіку із завданням перевірити достовірність інформації в ній, виправити за потреби та заповнити вільний простір, завершити її.

Фото 2. Інфографіки за творами зарубіжної літератури

На відміну від ментальних карт, що оперують часто вже готовими образами і мають переважно схематичний характер, інфографіка змушує самостійно добирати зображення і візуальне втілення окремих фактів, явищ, тверджень тощо, розробляти стилістику оформлення, яка б відповідала основній меті подання матеріалу, сприяє розвитку уяви, образного мислення і творчих здібностей, умінь і навичок відбору інформації, її групуванню й лаконічному викладу, формуванню інформаційної компетентності учнів.

На методичних порталах і сайтах учителів-практиків представлені методика використання та алгоритми створення інфографіки [23; 40], в яких виділяють кілька основних етапів:

1. Визначення мети і призначення інфографіки (продемонструвати основні положення і факти, поняття та їх характеристики, подати тему в цілому; представити порівняльний аналіз творів, явищ, образів персонажів, витворів різних видів мистецтв та ін.; ознайомити з певними статистичними даними тощо).

2. Розробка концепції візуального подання інформації в інфографіці. При цьому вітається варіативність, креативність, неординарність підходів, сміливі метафори й паралелі, асоціативні ряди, наявність кількох ескізів, звернення до методики «мозкового штурму» на етапі збору даних.

3. Ознайомлення із досвідом попередників, адже вже розроблені кимось і викладені в мережі роботи можуть стати поштовхом до нових ідей, надихнути на креативний підхід до дизайнерського оформлення інфографіки та викладу матеріалу.

4. Збирання докупи й перевірка усіх даних. Варто продумати, як саме урівноважити інформативність та естетичне оформлення інфографіки, адже сухі факти важко сприймаються, але й надмір зображень буде розпорошувати увагу, відволікатиме від суттєвого.

5. Створення чернетки інфографіки. Візуальне втілення ідеї в ескізі допоможе зорієнтуватись у перевагах і недоліках обраних графічних зображень і малюнків, дизайну в цілому, відкине зайві факти й твердження, що обтяжують сприйняття матеріалу. Бажано проінспектувати цей «пілотний» варіант на комусь із реципієнтів (друзях, близьких), щоб зрозуміти, чи всі моменти є зрозумілими, чи потрібні асоціації виникають тощо.

6. Втілення задуму за допомогою одного із онлайн-сервісів для створення інфографіки та візуалізації даних. Серед таких можна виділити Canva.com, Easel.ly, Infogr.am, Piktochart.com, Venngage, Visual.ly та ін.

Технологія «lapbook» (з англ. lap – коліно, book – книга; дослівно – «книжка на колінах») – це створення альбомів, зошитів, інтерактивних папок за певною темою. Ця технологія зазвичай використовується в рамках проектно-методики. Хоча робота із уже готовими виробами може бути застосована на занятті під час постановки проблемного запитання, творчого завдання чи перевірки знань. За допомогою лепбука можна також влаштувати літературний квест (наприклад, пошук відповіді на питання «Ким же насправді є герой новели Ф. Кафки «Перевтілення»?), проведення судового процесу (зокрема, над головним персонажем роману П. Зюскінда «Парфумер»), сеанс ворожіння (на цитатах із творів, портретах персонажів, інших деталях їх образів, що сприяли б аналізу художнього тексту і глибшому проникненню в його суть) та інші види роботи.

За твердженням методистів та вчителів-практиків, такий засіб навчання є гарною і цікавою формою партнерської діяльності дорослих та дітей [22]. Лепбукінг можливий для використання вже на етапі початкової школи, а учні середніх класів уже здатні створювати лепбуки самостійно. При груповому виконанні учитель робить лепбук разом із дітьми в класі, або роздає завдання кожному з учнів групи, а далі ті формують і презентують спільний проект. Можливий і такий варіант, коли вчитель проводить майстер-клас із лепбукінгу,

а далі кожен із учнів розробляє власну інтерактивну книгу. Це передбачає елемент суперництва і стимулює до кращого опрацювання матеріалу і різних креативних підходів до створення лепбука.

Завдання лепбука – якомога повно охопити всю тему та викликати в уяві учнів стійкі асоціації, що допомогли б їм осягнути і запам'ятати навчальний матеріал, художні твори, біографічні дані й т.п. Крім того, технологія «лепбук» сприяє й досягненню виховної мети: організовує учнів, учить їх працювати в колективі, обирати матеріал та осмислювати його, представляти результати своїх досліджень та власні думки, а дорослим допомагає зорієнтуватись у потребах та інтересах дітей, створити їм відповідні умови для самостійного осмислення світу [20, с. 17].

Традиційно лепбук має форму книжки, що розгортається, форматом А4 у складеному вигляді. Такий розмір є зручним для тримання в руках і презентації іншим, виконання завдань і зберігання в портфелі чи на книжковій полиці. Хоча можливі й інші варіанти оформлення: у вигляді коробочок із сюрпризом, будиночків із надбудовами, гірлянд тощо.

Серед характерних рис лепбуків – особливе дизайнерське оформлення із елементами handmade у різних техніках (орігамі, квілінг, скрапбукінг тощо) та максимум інформації, поданої стисло і чітко. Це, по суті, інтерактивна саморобна книжка, що містить рухомі частини: численні віконця, двері, фрагменти листівки-водоспаду, фотосушки, твіст-картки, трикутні конверти, слайдер-картки, мультикишеньки та ін..

Фото 3. Лепбуки із зарубіжної літератури, створені студентами-філологами

Виділяють такі етапи створення лепбуків:

1. Ретельне ознайомлення з матеріалом, який потрібно візуалізувати.
2. Розробка основної концепції та структурних частин лепбука.
3. Розподіл обов'язків і завдань між учасниками проекту книги.
4. Демонстрація окремих ескізів і спільне обговорення з метою коригування змісту.
5. Добір матеріалів для оформлення книги, зображень, цитат, визначення із техніками, у яких будуть зроблені рухомі елементи, тощо.
6. Створення самого лепбука та підготовка до його презентації.

Рекомендації щодо розробки й оформлення лепбуків, шаблони і зразки можна знайти на численних методичних сайтах і учительських блогах в Інтернет-мережі [1; 24; 31].

Близьким до технології lapbook за методом оформлення й подачі інформації є скрапбукінг. Ця форма роботи передбачає створення фотоколажів або альбомів із фотографіями та іншими зображеннями, прикрашених різноманітними декоративними елементами, фактурним папером, стилізованими вирізками з газет і журналів, малюнками, афоризмами тощо. Ці альбоми так само можуть приймати різні форми: книжок-панорам, кошика, коробочки чи окремої листівки (кардмейкінг) [36], але, на відміну від лепбукінгу, не передбачають рухомих елементів і радше сприяють вираженню унікальності їх творця, особливостей твору, письменника чи персонажа або специфіки того матеріалу, що в них представлений. Наприклад, на картці про Маленького принца із твору А. де Сент-Екзюпері логічно подати зображення троянди під ковпаком із прозорої плівки, вулканів із ватяним димом, малюнок капелюха, під яким ховається удав, що з'їв слона, як у книзі самого письменника. А картки про футуризм супроводжуватимуться репродукціями картин Дж. Балли, У. Боччоні та ін., проектами конструктивістської архітектури, фрагментами «Маніфесту футуризму» Ф.Т. Марінетті, графічних романів тощо.

Скрапбукінг можна використовувати як на уроці, де вчитель разом із учнями робитимуть альбом чи окремі картки за темою, так і як самостійне творче завдання, яке діти виконуватимуть удома і презентуватимуть на наступному уроці або на заключному етапі вивчення теми, що сприятиме закріпленню навчального матеріалу і перевірці рівня його сприйняття й осмислення.

Фото 4. Зразок кардмейкінгу за твором М. Булгакова «Майстер і Маргарита»

Кроссенс (з англ. «перетин смислів») – популярний на сьогодні у філології метод візуалізації інформації за допомогою дев'яти зображень, розташованих у певній послідовності, які пов'язані одне з одним і за допомогою утворення асоціацій сприяють розв'язанню цієї головоломки і визначенню ключового слова (теоретичного поняття, літературного образу чи назви художнього твору), що міститься в зображенні у центрі. Цей метод був запропонований на початку 2000-х років письменником, педагогом і математиком С. Федіним та доктором технічних наук, художником і мислителем В. Бусленком за аналогією із грою у «Хрестики-нулики» чи кросвордом. Л. Сич відзначає, що завдання цього типу сприяють одночасному розвитку логічного і творчого мислення [35]. Крім того, створення кроссенсу, зокрема проведення асоціативних зв'язків у межах теми, добір відповідних зображень та алгоритму прочитання допомагає дитині проявити свої ментальні і творчі здібності, надає можливість для самовираження. Для вчителів цей метод корисний тим, що дозволяє заохотити учнів до ознайомлення з епохою, літературним напрямом або художнім твором, до критичного осмислення інформації, спільної творчої роботи, допомагає провести міжпредметні зв'язки на уроці літератури, поглибити сенс сприйнятого матеріалу.

Роботу із кроссенсом можна проводити як на різних етапах вивчення певної теми / твору, так і протягом цілого уроку. Наприклад, у вигляді кроссенсу можна представити конспект уроку разом із постановкою проблемного запитання або визначенням проблемної ситуації, поступово відкриваючи квадратики із зображеннями протягом їх розв'язання. Це є доречним, переважно, при вивченні нової теми. До методу кроссенса варто звертатись і на етапі перевірки засвоєння матеріалу й узагальнення вивченого, а також наприкінці конкретного уроку при підбитті підсумків роботи. Крім того, створення такої головоломки може бути цікавим творчим домашнім завданням.

Картинки розташовуються у кроссенсі в такій послідовності:

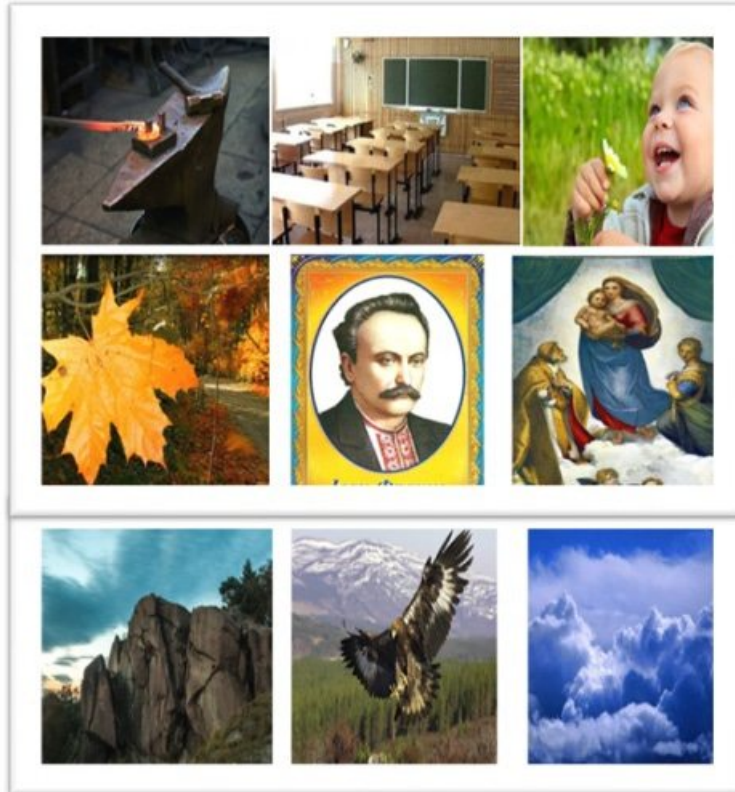
1	2	3
4	5	6
7	8	9

Потрібно знайти асоціативний зв'язок між сусідніми зображеннями, що стоять на одному боці квадрата. Причому прочитувати кроссенс можна в будь-якому порядку: по колу від кожної клітинки до центру (1-5, 2-5, 3-5 і т.п.), по спіралі (1-2-3-6-9-8-7-4-5) тощо. Але розв'язка обов'язково має бути у клітинці №5 [35].

Створення кроссенсу передбачає дотримання певного алгоритму дій:

1. Визначення теми та основної ідеї кроссенсу.
 2. Визначення мети головоломки.
 3. Виокремлення дев'яти основних елементів, які стосуються теми та ідеї, визначення серед них центрального, ключового елементу.
 4. Проведення між ними асоціативних зв'язків.
 5. Добір ілюстрацій до цих елементів, їх нумерування. При цьому важливо, щоб були використані не прямі зображення, а символічні.
 6. Підготовка кінцевого макету головоломки і таблиці відповідей.
- Наприклад, кроссенс за творчістю І. Франка може бути представлений, таким чином:

Алгоритм розв'язання цієї головоломки:

1. Молот, ковадло – кузня – батько – перша школа.
2. Клас – аудиторія – викладач, писав про школу.
3. Дитина – сміх – дитяча тематика; як варіант – «Борислав сміється».
4. Листя – збірка «Зів'яле листя».
5. І.Я. Франко.
6. Картина «Сікстинська мадонна – сонет «Сікстинська мадонна».
7. Скеля – вірш «Каменярі».
8. Птах, беркут – повість «Захар Беркут».
9. Хмари – воля, Бог, релігійна тема [5].

Усі вищезгадані технології та методи навчання органічно входять у освітній процес Нової української школи, відповідають потребам сучасних учителів і учнів та сприяють не лише ознайомленню й освоєнню значного обсягу матеріалу, а й творчому осмисленню його, глибшому проникненню в його суть, формуванню й закріпленню ключових компетентностей особистості ХХІ ст.

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ЗАСОБІВ НАВЧАЛЬНОГО ПРИЗНАЧЕННЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ

Шарова Т. М., Землянська А. В., Копейцева Л. П., Шаров С. В.

Інформатизація сучасного світу на тлі глобальних динамічних процесів зумовлює активізацію уваги до використання інформаційних технологій і в опануванні філологічними дисциплінами. Навчання з використанням інформаційно-комунікативних технологій істотно розширює кругозір учнів, краще

враховує їх індивідуальні особливості та потреби, створює можливості засвоєння ними найсучасніших знань та вмінь. Під новими інформаційними технологіями розуміється сукупність методів і технічних засобів збирання, організації, накопичення, обробки, передачі та подання інформації за допомогою комп'ютерів і комп'ютерних комунікацій [42, с. 263].

Як слушно зазначає О. Семиног, інтегральним показником якості підготовки з урахуванням інформаційних технологій є вияв інформаційної компетенції у поєднанні з іншими видами (лінгвістичною, літературознавчою, культурознавчою та ін.), що визначається «вміннями мобілізувати отримані знання та досвід у конкретній ситуації, ступенем самостійності, розвитком творчих здібностей, створенням атмосфери естетичного задоволення від сприйняття інформації, самого процесу розумової діяльності» [33, с. 297].

Упровадження інформаційних технологій у практику навчання української мови та літератури представлено в наукових дослідженнях В. Воробцової, К. Плиско, О. Семеног, Т. Симоненко, Н. Сороко та ін.

На думку багатьох науковців, які займалися дослідженням особливостей навчання мови та літератури за допомогою інформаційних технологій із лінгвістичної, педагогічної, психологічної точок зору, саме інформаційно-комунікаційні технології дають можливість якомога повніше розвивати компетенції різних видів. Це пояснюється тим, що інформаційно-комунікаційні технології змінюють ролі вчителя і учня, роблячи їх активними творцями знань, де учень стає головною дійовою особою освітнього процесу [8, с. 40].

Слід зазначити, що саме інформаційні технології впливають також на зміну ціннісного потенціалу вчителя-філолога, у тому числі на сприймання інформаційних технологій як необхідного атрибуту власної професійної діяльності. Урахування можливостей інформаційно-комунікаційних технологій дозволить створити необхідні умови для всебічного розвитку кожної особистості, враховуючи її індивідуальні психологічні особливості, підвищити творчу активність учня та підготувати до навчання у закладах вищої освіти, а вчителя налаштує на реалії роботи в умовах сьогодення [46, с. 69].

Сьогодні вчителі-словесники в процесі методичної підготовки до уроку вільно використовують такі програмні засоби, як електронні підручники, енциклопедії, словники тощо; програми пакету MS Office (Word, Excel, Power Point, Microsoft Publisher); Інтернет-ресурси тощо. Причому учитель мови та літератури може використовувати освітні ресурси Інтернету в режимі on-line або off-line, в залежності від наявності доступу до всесвітньої «павутини», Інтернет-джерела (енциклопедію «Українська мова», електронні підручники з української мови та літератури, зарубіжної літератури тощо). Використання світового інформаційного простору дозволяє розширити можливості особистості для пізнавальної і творчої самореалізації.

Інтеграція інформаційно-комунікаційних технологій в освітній процес відбувається через застосування відповідного обладнання (наприклад, комп'ютерів, принтерів, локальної мережі тощо). Не менш важливою складовою навчального середовища є електронні засоби навчального призначення (ЕЗНП), які дозволяють удосконалити освітній процес середньої та вищої школи [21, с. 489].

Згідно з наказом Міністерства освіти і науки України №433 від 02.06.2004 р. «Про затвердження Положення про порядок організації та проведення апробації електронних засобів навчального призначення для загальноосвітніх навчальних закладів», електронні засоби навчального призначення – це засоби навчання, що зберігаються на цифрових або аналогових носіях даних і відтворюються на електронному обладнанні [27].

Г. Тур основними напрямками впровадження електронних засобів навчального призначення вважає такі: удосконалення процесу навчання, підвищення його ефективності та якості; управління навчально-пізнавальною діяльністю учнів; здійснення оперативного контролю знань на всіх етапах навчально-пізнавальної діяльності; організація інтелектуальної діяльності учнів шляхом розширення можливості доступу до інформації [39, с. 279].

Електронні засоби навчального призначення, володіючи всіма особливостями паперових видань, мають ряд позитивних відмінностей та переваг. Зокрема: компактність зберігання в пам'яті комп'ютера, гіпертекстові можливості, мобільність, можливість оперативного внесення змін і доповнень, зручність пересилки електронною поштою. Володіючи певною гнучкістю, що дає можливість варіювати цілі, засоби, методи навчання залежно від проміжних результатів освітнього процесу, ЕЗНП призначені для формування стійкого пізнавального інтересу до дисциплін, озброєння студентів засобами самостійної роботи з інформацією [7].

ЕЗНП орієнтовані на диференціацію та індивідуалізацію навчання, на самоосвітню діяльність учнів. Навчально-пізнавальна діяльність учнів при роботі з електронними засобами навчального призначення може бути організована у таких напрямках: закріплення навчального матеріалу, який вивчається за допомогою традиційних методів; вибіркове або послідовне опрацювання навчального матеріалу; опанування змісту процесів і явищ за допомогою комп'ютерного моделювання; закріплення матеріалу за допомогою спеціально розроблених контролюючих систем; перевірка умінь і навичок рішення задач; підготовка до використання лабораторних робіт; пошук та здобуття додаткової навчальної інформації (робота з інформаційно-пошуковою та довідковою системами, навчальними та науковими базами даних) [4, с. 3].

Вважаємо за потрібне звернути увагу на те, що ЕЗНП часто використовуються для забезпечення

самостійної роботи учнів. По-перше, учень може виконати навчальні завдання та вирішити навчальні проблеми у зручний час, повторно або додатково вивчити певний блок навчального матеріалу, провести контроль та самоконтроль тощо [6, с. 58]. По-друге, беззаперечною користю комп'ютерів при здійсненні контролю та самоконтролю знань учнів. Вагомими перевагами такого контролю є об'єктивність оцінювання знань при правильному складанні тестових завдань, заощадження навчального часу, безпосередня фіксація результатів, забезпечення оперативного зворотного зв'язку, індивідуальні та групові форми організації контролю [43, с. 37]. По-третє, використання інформаційних технологій під час здійснення самостійної освітньої діяльності значно полегшує процес отримання необхідної інформації, оскільки існує величезна кількість різноманітної наукової та навчальної літератури, поданої в електронному вигляді.

Нині забезпечення освітнього процесу за допомогою ЕЗНП здійснюється головним чином на комерційних засадах. Більшість розроблених програмних продуктів минулих років, зокрема електронних засобів навчального призначення, є недоступними для закладів освіти, оскільки вони не тиражуються й не надходять у продаж. Також багато програмних продуктів морально застаріли та вже не підтримуються сучасними операційними системами. Деякі з них поширюються вчителями за принципом «із рук до рук» без відповідного ліцензійного супроводу, хоча декілька частина ЕПНЗ свого часу отримали відповідні грифи МОН та свідоцтва про реєстрацію авторських прав [21, с. 3]. Тому проблема створення нових електронних засобів навчального призначення з різних дисциплін залишається й досі актуальною.

Вивчення літератури вимагає від учителя творчого підходу. Своєрідність професійної діяльності, структура і функції предмету потребують пошуків творчого чинника, який у педагогічній діяльності виконує роль загального та органічно втілюється у праці вчителя літератури, зокрема української. Заняття з української літератури виділяється своєрідним характером, нестандартністю, неповторністю, оригінальністю, несхожістю на інші заняття. Це насамперед тому, що предметом вивчення в ньому є явища мистецтва слова. На нашу думку, застосовуючи інноваційні технології на уроках української літератури, вчитель використовує важливий складник особистісно-зорієнтованого розвивального навчання.

Головна мета навчання літератури, яка стоїть перед учителями – розвиток та вдосконалення навичок усного мовлення. Але класичні методи викладання не завжди дають можливість педагогу за короткий термін досягнути цієї мети. Упровадження докорінно нових підходів до навчання мов і літератури з використанням невичерпних можливостей інформаційних ресурсів може змінити цю ситуацію на краще та надати можливість фахівцеві, ефективно застосовуючи здобутий досвід використання інформаційних технологій у процесі навчання, покращити рівень засвоєння знань [26, с. 118].

Специфікою української літератури є великий обсяг творів, які необхідно опрацювати. Електронний підручник із дисциплін філологічного циклу вміщує програмні твори, забезпечує альтернативні шляхи їх вивчення (аудіозаписи, фільмографія, можливість перегляду перших записів творів самого письменника), адже це комбінований засіб навчання, і тут не має обмежень у варіативності висвітлення навчального матеріалу. Зазвичай, такий ресурс може вміщувати ексклюзивні зразки, корисні для літературної освіти дітей, що зберігаються тільки в бібліотеках, вони обмежені у використанні, тож із ними не можна попрацювати вдома чи віднайти в мережі Інтернет. Це можуть бути епістолярій митця, різні записи, документи різних хронологічних періодів.

Добре побудована комп'ютерна програма дозволяє створити доброзичливу та невимушену обстановку, що допомагає учням без значних зусиль засвоїти навчальний матеріал. Саме тому при розробці та наповненні електронного підручника необхідно орієнтуватись на економію часу у навчальному процесі; глибину трактування матеріалу, його чітку систематизацію; простоту у використанні; відсутність помилок, уміщення соціально вмотивованого матеріалу; адаптованість до дитини-користувача; лаконічність, академічний стиль; оптимальне інформативне забезпечення; естетичне оформлення у відповідності до медико-ергономічних та психолого-педагогічних вимог.

Якісний ЕЗНП, зокрема електронний підручник, повинен відповідати певним вимогам, а саме: педагогічним (реалізація принципів дидактики й методики; педагогічна доцільність використання та ефективність застосування); технічним (стійкість до помилкових або некоректних дій користувача; захист від несанкціонованих дій користувача); ергономічним (врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів різних типів мислення та нервової діяльності; забезпечення ефективності зчитування зображення та його розташування на екрані); естетичним (відповідність естетичного оформлення та кольорової гама функціональному призначенню ЕЗНП; виразність та упорядкування графічних елементів). Важливим компонентом якісного електронного підручника є дотримання на етапі проектування вимог до графічного інтерфейсу, сформульованих із урахуванням психофізіологічних особливостей суб'єктів навчання, цілей навчання та специфіки предметного наповнення [16, с. 289]. Окреме питання у використанні електронних підручників повинно приділятися захисту авторства на електронний продукт. Це вимагає специфічного вирішення питання у кожному конкретному випадку, залежно від умов фінансування та способу розповсюдження.

У Мелітопольському державному педагогічному університеті імені Богдана Хмельницького при кафедрі української і зарубіжної літератури діє освітньо-інформаційний центр «Інноваційні обрії»

української словесності». Серед пріоритетних напрямків роботи центру є впровадження в освітній процес електронних засобів навчального призначення з різних дисциплін, зокрема філологічного спрямування. Слід зазначити, що створені електронні підручники можна використовувати як у закладах вищої освіти студентами-філологами, так і в загальноосвітніх школах [45, с. 174].

Для забезпечення навчального процесу з української літератури на сьогодні існує декілька електронних засобів навчального призначення, а саме: електронні підручники «Історія української літератури I пол. XIX ст.», «Апостол правди і науки», «Тарасовими стежками».

Зміст ЕЗНП з дисципліни «Історія української літератури I пол. XIX ст.» (автори – Т. Шарова, С. Шаров) забезпечує отримання знань щодо теоретико-методологічних засад української літератури означеного періоду. В електронному підручнику подано відомості про витoki та шляхи розвитку української літератури XIX ст.; висвітлено теоретичні аспекти дискурсу українських письменників доби; зосереджено максимальну увагу на творчості письменників означеного періоду, зокрема І. Котляревського, Г. Квітки-Основ'яненка, Є. Гребінки, поетів-романтиків (М. Петренка, В. Забіли), діячів руської трійці (М. Шашкевича, І. Вагилевича, Я. Головацького). Користувачі можуть ознайомитися з лекційними матеріалами, матеріалами до семінарських занять, художніми текстами для прочитання, а також відео- та аудіоматеріалами. Використовувати представлений ЕЗНП можна на заняттях з української літератури, на тематичних класних годинах, під час самостійної підготовки до заняття, прослуховуючи художні тексти та знайомлячись зі спадщиною того чи іншого письменника [47, с. 116].

У електронному засобі навчального призначення «Тарасовими стежками» (автори – Т. Шарова, С. Шаров) подано біографію митця, тексти письменника (поезія, проза, епістолярна спадщина), відеоматеріали, аудіотексти, а також зібрано малярську спадщину Тараса Шевченка (картини). Електронний підручник вміщує більше 150 поетичних та 11 прозових творів Т. Шевченка. Розділ «Аудіо» дозволяє прослухати 100 поетичних творів письменника, які звучать у виконанні Петра Панчука. Електронний підручник зареєстровано у державному Департаменті інтелектуальної власності та отримано свідоцтво на авторське право. На електронний засіб навчального призначення «Тарасовими стежками» Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України надало Гриф із позначкою «Рекомендовано для вищих навчальних закладів України». Саме тому він може активно використовуватись в освітньому процесі загальноосвітніх шкіл, ліцеїв, технікумів, університетів [48, с. 290].

Електронний засіб навчального призначення «Апостол правди і науки» (автори – Т. Шарова, В. Кравченко, С. Шаров) призначено для студентів закладів вищої освіти під час вивчення дисципліни «Історія української літератури XIX ст. (40–60-ті рр.)», однак його можливо використовувати в загальноосвітніх школах. Він містить лекційний матеріал, завдання до практичних занять, самостійної роботи, а також відео, презентації та додаткові матеріали за творчістю Т. Шевченка.

Структурно електронний підручник побудований таким чином: його зміст відтворюється ліворуч, а праворуч подається детальна інформація, яку варто прочитати для підготовки до занять. Біографія Кобзаря відкриває відомі або призабуті сторінки його життєвого шляху. Презентації за творчістю митця закликають до забезпечення духовної єдності поколінь, виховують повагу до батьків, жінок, людей похилого віку, а його картини виховують любов до природи та мистецтва. Під час перегляду відеофільмів про Т. Шевченка відновлюється та вшановується національна пам'ять про митця. Користувачі мають змогу сформулювати мовну культуру під час перегляду художніх та документальних кінострічок. Для забезпечення перевірки отриманих знань розроблений електронний підручник має модуль контролю, який дозволяє перевірити свої знання за допомогою тестових завдань. Електронний підручник зареєстровано у державному Департаменті інтелектуальної власності та отримано свідоцтво на авторське право.

Електронні засоби навчального призначення «Тарасовими стежками», «Апостол правди і науки», «Історія української літератури I пол. XIX ст.» є сучасними засобами для формування національної самосвідомості та характеру людини. Розглядаючи життєвий і творчий шлях українських письменників, розуміючи їх світову велич, розкриваючи історико-культурні передумови появи художніх творів, учні та студенти зможуть заглибитися в історію літератури XIX ст., краще зрозуміти корені української нації. Тому їх використання в загальноосвітній школі буде корисним та цікавим [49, с. 50].

Подаємо приклад **уроку-екскурсії з використанням електронного засобу навчального призначення «Тарасовими стежками»**

Тема: Світова велич Тараса Шевченка як художника

Мета:

- навчальна: сприяти формуванню систематизованих знань про життя і творчість Шевченка, його художню діяльність, сприяти усвідомленню світового значення творчої діяльності Кобзаря;
- розвивальна: розвивати навички дослідницької роботи, творчі здібності, уміння самостійно працювати з електронними джерелами інформації;
- виховна: виховувати повагу до постаті Т. Шевченка за його внесок у скарбницю української поезії, у розвиток української літературної мови, у світовий мистецький поступ.

Тип уроку: урок-екскурсія з використанням електронного засобу навчального призначення «Тарасовими стежками».

Обладнання: виставка творів Т.Г. Шевченка, електронний засіб навчального призначення на DVD-диску «Тарасовими стежками».

ХІД УРОКУ

*Не вмере повік твоє святе ім'я!
Йому, як сонцю вічно пламеніти!
І буде пісня зроджена твоя,
Мов океан розбурханий, дзвеніти.
В. Гапріндашвілі*

1. Повідомлення теми, мети уроку

Учитель. В історії кожного народу, серед її великих творців, є люди, імена яких оповиті невмирущою славою і любов'ю. Таким самородком в українців є Тарас Шевченко, чия безсмертна спадщина – одна з найбільших вершин людського духу. Т. Шевченко для України – не просто поет, він геніальний митець, якого доля обдарувала багатьма талантами. Під думи народні налаштував свою ліру Кобзар, тому й оживало в слові його все те, що таїлося в самій глибині серця. Із тим скарбом – словом свого найкращого сина – український народ і сьогодні виходить до всіх людей землі.

Т. Шевченко – це не тільки митець, а й геніальний український художник. Нам інколи здається, що ми так багато про нього знаємо: і про його трагічну долю, і про нескореність духу, і про викуп з кріпацтва... Але, погодьтеся, що він мало відомий нам як художник. І тому мені б дуже хотілося, щоб ви познайомилися з Шевченком-гравером, новатором офорту, зацікавилися його живописною спадщиною. Тому сьогоднішній урок-екскурсія буде проходити у так званій віртуальній галереї. Допомогати мені розповідати вам про творчість Шевченка-художника будуть екскурсоводи, які отримали випереджувальне завдання. Наприкінці уроку підведемо підсумки нашої роботи та остаточно усвідомимо величезну роль Шевченка-художника в українському мистецтві.

2. Актуалізація опорних знань

Учитель. Ми з вами вже досить довго вивчаємо творчість Т. Шевченка як письменника, тому давайте пригадаємо його історію життя та мистецьку діяльність. Я ставлю запитання, а ви даєте лаконічну відповідь. Таким чином, методом бесіди нам вдасться все пригадати.

Питання:

1. Коли народився письменник?
2. Яка життєва доля спіткала маленького Кобзаря?
3. Чи прагнув Шевченко присвятити себе літературній творчості?
4. Коли в Шевченка виявився потяг до малювання?
5. Яка роль Шевченка у розвитку української літератури, мови?
6. Яка роль книги Кобзар в житті кожного українця?
7. У якому році видано збірку віршів Кобзар?
8. Що пов'язує Брюллова, Жуковського, Венеціанова, Вієльгорського з Шевченком? (учні відповідають на поставлені питання).

Учитель. Добре, ми вже пригадали головні події, явища, факти. Зараз давайте крокувати далі – у світ художнього мистецтва, де автором картин став сам Т. Шевченко.

3. Вивчення нового матеріалу

1. Словникова робота.

Учитель. Протягом уроку ви познайомилися зі словами, що використовуються у професійній лексиці художників. Ця лексика допоможе вам краще збагнути повідомлення, тому запишіть у зошитах значення таких слів (слова видрукувані на окремих аркушах і прикріплені на дошці чи спроектовані на дошку):

Гравюра – вид графіки, в якому зображення є друкованим відбитком з малюнка, витравленого на спеціально підготовленій дошці чи пластиліні.

Графіка – вид образотворчого мистецтва, основним зображувальним засобом якого є однотонний малюнок, виконаний на папері олівцем, пером, пензлем.

Живопис – вид образотворчого мистецтва, що зображує фарбами предмети та явища реальної дійсності.

Офорт – гравюра на міді або цинку з малюнком, протравленим кислотами, а також друкарський відбиток з такої гравюри.

Сепія – малюнок, виконаний натуральною або синтетичною коричневою фарбою, яка стійка щодо дії сонця та повітря.

На проекторі увімкнено електронний засіб навчального призначення в рубриці «Малярство». Представлений автопортрет Шевченка (рис. 1.).

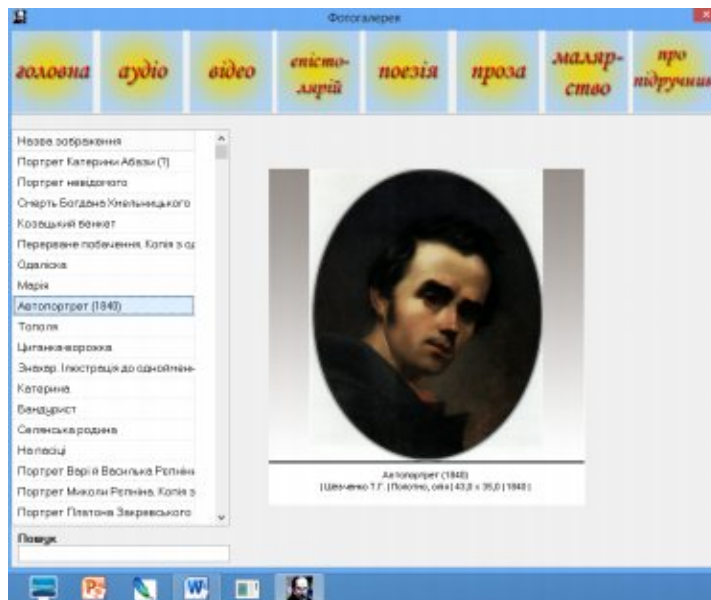

Рис. 1. Вікно електронного засобу навчального призначення у рубриці «Малюнок»

Учитель. Друзі! В електронному засобі навчального призначення уміщено більше ніж 100 картин письменника, які він власноруч написав. Це не лише автопортрети, портрети знайомих йому людей. Це і картини, які були пов'язані з його життєвою та творчою долею. Однак, на сьогодні не відома кількість його картин. Наші науковці наведуть невеличку статистику щодо кількості робіт Т. Шевченка.

Науковці 1. Поетична спадщина Т. Шевченка налічує понад 240 творів, а живописна – близько 1200 робіт (олійних картин, акварелей, сепій, офортів, малюнків). Лише ця кількість робіт свідчить про те, що малюнку Шевченко приділяв багато часу й уваги. Він досконало володів олівцем, аквареллю, олією, білилом, офортом, сепією.

Науковці 2. Щодня милуючись рідними краєвидами, багатством їхніх барв та звуків, дивуючись їхній різноманітності та незбагненій мінливості, спостережливий хлопчик вбирав у свою душу всю оту красу, закохувався всім серцем у рідний край. Рідна українська природа була для Тараса джерелом розуміння краси, формувала його мистецькі смаки. У незвичайно допитливої дитини все побачене викликало бажання творити. Так творив він все своє життя.

Учитель. Добре. Запрошую вас здійснити невелику екскурсію нашою віртуальною картинною галереєю у світ мистецтва, у світ краси, яку залишив нам великий український геній. Ми скористаємось ще раз електронним підручником «Тарасовими стежками», щоб переглянути малярську спадщину, яка виконана у різних жанрах (рис. 2.).

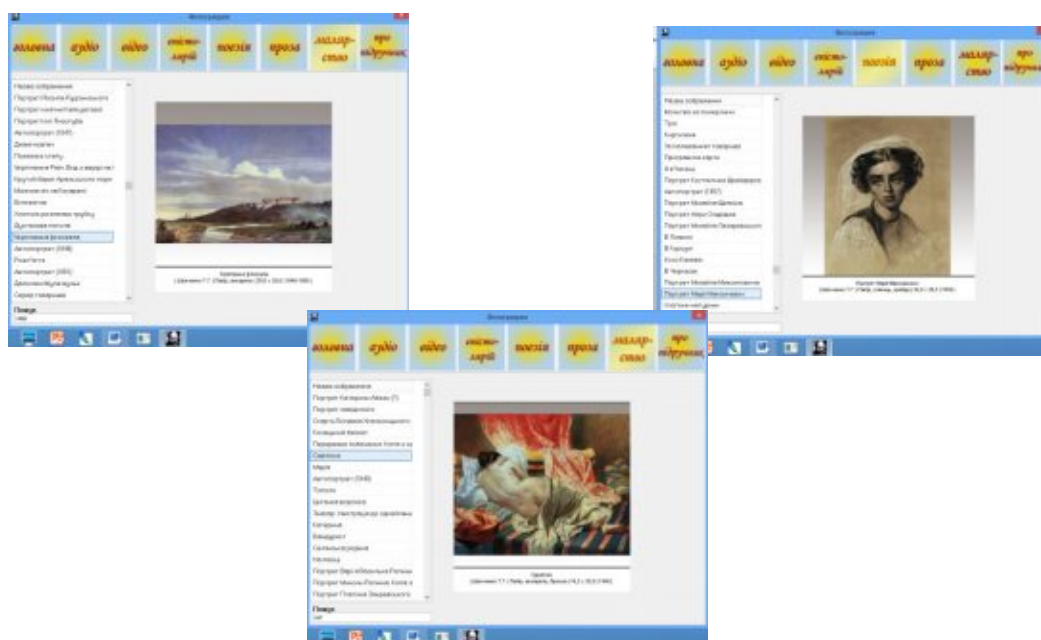

Рис. 2. Вікно електронного засобу навчального призначення у рубриці «Малюнок»

Екскурсовод 1. Обдарований від природи Тарас Шевченко рано відчув тягу до малювання. Ще змалку крейда і вуглинка були для нього неабиякою радістю. Все ними малює: стіни, лави, стіл в хаті і на дворі, в себе і у гостях... Якось прийшла сестра Катерина з панщини і не впізнала своєї хати: візерунками розмальовані стіни, долівка і навіть призьба. Хлопець любив зображувати птахів, звірів, людей.

Екскурсовод 2. Про свою пристрасть до писання і малювання Кобзар оповів у вірші «А.О. Козачковському».

Учень читає:

Довго те діялось. Ще в школі,
Таки в учителя – дядка,
Гарненько вкраду п'ятака –
Бо я було трохи не голе.
Таке убоге – та й куплю
Паперу аркуш. І зроблю
Маленьку книжечку. Хрестами
І візерунками з квітками
Кругом листочки обведу.
Та й списую Сковороду
Або «Три царіє со дари»

Екскурсовод 3. Талант художника і маляра привів Т. Шевченка до Академії художеств, допомагав у найтяжчі хвилини життя од відчаю і розпуки.

Екскурсовод 4. Для Шевченка малювання стало потребою, вираженням його творчого духу. Він став одним із перших художників, які прокладали новий реалістичний напрям, він основоположник критичного реалізму в українському мистецтві.

Екскурсовод 5. Ви знаєте, що ще змалку Тарас захоплювався малюванням і шукав учителя, який би зміг його навчити малярству, та замість цього потрапив на кухню кухарчуком, а згодом козачком у покої пана Енгельгардта. Помітивши неабиякий хист у свого козачка, пан віддав його в науку до майстра живописного цеху в м. Петербурзі – Ширяєва. У літньому саду Тарас випадково познайомився зі студентом Академії мистецтв Сошенком. Саме він відкрив «діаманта у кожусі», як назвав Тараса професор Академії Карл Брюллов.

Екскурсовод 6. Три роки Шевченко відвідує навчальні класи Товариства заохочення художників і малює картини на історичні та міфологічні сюжети. Завдяки допомозі таких яскравих особистостей, як Жуковський, Вільєгорський, Венеціанов, Брюллов, кріпак Шевченко отримав волю (за 2500 крб.) і став студентом Петербурзької Академії мистецтв. Упродовж семи років навчання Тарас був тричі нагороджений срібними медалями.

Екскурсовод 7. Навесні 1839 року за успіхи з рисунка Тарас був нагороджений Радою Академії срібною медаллю другого ступеня. 1840 року за першу живописну спробу – картину «Хлопець-жебрак, що дає хліб собаці» Шевченко був удруге нагороджений срібною медаллю. Та, нажаль, картина ця не збереглася. За картину «Циганка-ворожка» митець одержує утретє срібну медаль.

Учитель. Розглянемо детально картину «Циганка-ворожка», подивіться на неї, а наші літературознавці ознайомлять нас з нею детальніше (рис. 3.).

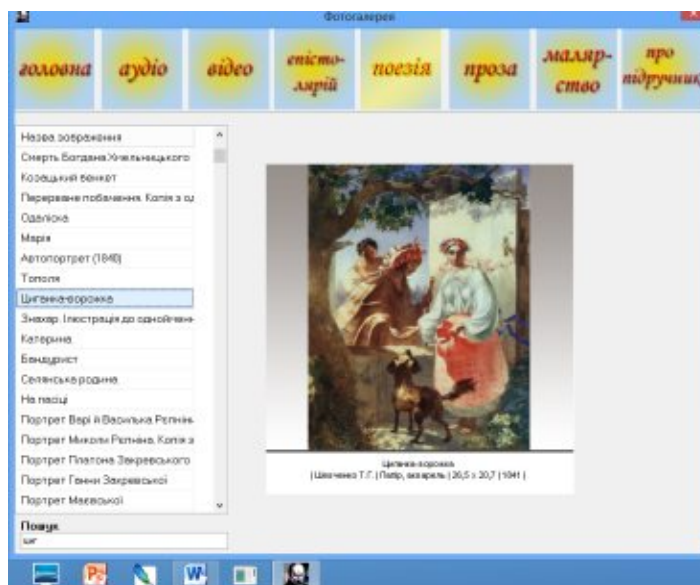

Рис. 3. Картина Т.Шевченка «Циганка-ворожка»

Літературознавець 1. Під розлогим кленом стоїть дівчина-селянка. Праву руку простягла циганці. Лівою тримає щось загорнуте у фартух, та слухає вона ворожку уважно. Постаць циганки подано лише до половини, вона стоїть за якоюсь огорожею. На плечах смугасте рядно, а за стіною – дитина. В одній руці ворожка тримає дівочу руку, в іншій – костур, бо біля ніг дівчини, пильно роздивляючись циганку з циганчам. Завмер собака.

Літературознавець 2. Картина зображає сцену з народного життя. Це, очевидно, й стало причиною, що Шевченку жодного разу не присуджували золоту медаль, бо сюжети з повсякденного життя вважалися «низькими».

Екскурсовод. Тема українського, простого народу та жіночої долі була згустком крові, що запеклась у його серці.

Учитель. Дуже добре. Першу картину вже розглянули давайте далі поговоримо про картину «Катерина». Без сумніву найвідомішою Шевченковою картиною є картина «Катерина» (1842 р., олія), створена за мотивами однойменної поеми. Пригадаємо уривок із поеми «Катерина».

Літературознавець 2.

Кохайтесь, чорнобриві,
Та не з москалями,
Бо москалі – чужі люде,
Роблять лихо з вами.
Москаль любить жартуючи,
Жартуючи кине;
Піде в свою Московщину,
А дівчина гине –
Якби сама, ще б нічого,
А то й стара мати,
Що привела на світ божий,
Мусить погирати....

Літературознавець 7. Суть конфлікту, що лежить в основі твору, – протистояння добра і зла, любові і ненависті, щирості і лукавства, прекрасної мрії і жорстокої дійсності. Центральним образом є Катерина, молода красива українська дівчина, життя якої обірвалося передчасно. Знехтувавши моральними законами, вона покохала москаля-офіцера та залишилася ошуканою у своєму почутті й покарана. Кинута напризволяще, дівчина повною мірою відчула на собі осуд і глум оточуючих. Не витримавши тяжких випробувань, що випали на її долю, закінчує життя самогубством.

Літературознавець 8. Художник зобразив Катерину босою на тлі типового українського пейзажу: сільська околиця з безкраїм степом, курінь, біля якого сидить селянин-ложжар, віддалік височить козацька могила з вітряком. На вродливому обличчі дівчини – вираз глибокої образи, сорому і водночас покірності. Постаць героїні освітлена яскравим сонцем. На другому плані картини, затемненому, зображений на коні спокусник-офіцер. Злодійкувато оглядаючись, він пришпорює коня, щоб втекти. Як і в поемі, на картині краса дівчини протиставляється тяжкій її долі. Голівка опущена, припухлі губи аж ніби тремтять, очі заплакані. Дівчина повільно йде, низько схиливши голову, трохи підібравши запаску, щоб приховати від людей свою ганьбу.

Культуролог. Художник відтворив лише один момент із життя Катерини – її розлуку з коханим. Всі сучасні дослідники вважають, що «Катерина» є одним із перших творів критичного реалізму в живописі Т.Г. Шевченка (рис. 4.).

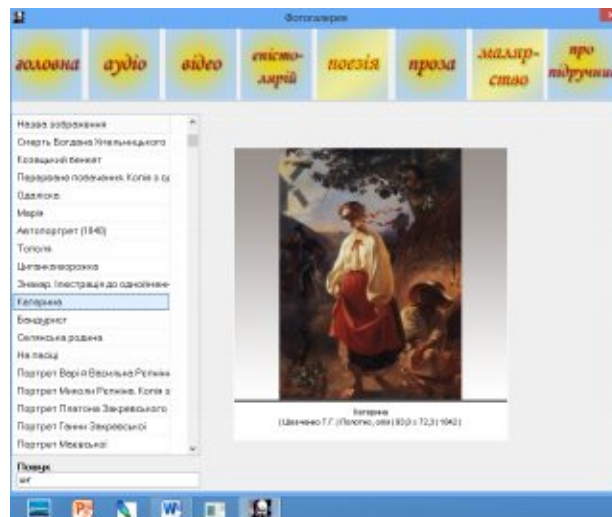

Рис. 4. Картина Т.Шевченка «Катерина»

Учитель. Крім цих картин пропоную проглянути інші, присвячені красі нашої країни – це пейзажні замальовки. Ми маємо змогу побачити нашу країну очима Т. Шевченка, відчути те, що відчував він колись, віднайти його заповіт у картинах до нащадків. Сам Т. Шевченко говорив, що «...Я рисую тепер Україну – і для історії прошу вашої допомоги; я, здається, тойді вам розказував, як я думаю це зробити. Бачте, ось як. Нарисую види, які єсть на Україні, чи то історією, чи то видом своїм прикметні, вдруге – як теперішній народ живе, втретє – як він колись жив і що виробляв...» (Лист до Бодяньського від 29 червня 1844 р.)

Екскурсовод 4. Найцікавішим живописним полотном періоду першої поїздки на Україну є жанрова картина «Селянська родина» (рис. 5).

Рис. 5. Картина Т. Шевченка «Селянська родина»

Екскурсовод 3. Біля убогої селянської хати – молоде подружжя і дитина. Збоку – розбитий плечик. Біля ніг чоловіка – собака з насторожено піднятою мордою, ніби вслухається в розповідь. За хатою сидить дід у киреї. Людські постаті зображено природно, без позування. Відчувається, що стосунки між подружжям доброзичливі й лагідні. Надворі погоже надвечір'я, і в самому повітрі ніби розлита благодать. Свої пейзажі Шевченко-художник не компоував, а змальовував краєвиди, які бачив перед собою. Саме тому в його робочих альбомах ми знайдемо багато начерків дерев, бур'янів, хат, церков.

Учитель. Давайте переглянемо одразу декілька картин: «Тополя» 1834–1840 р. папір, олівець, «Хата батьків у Кирилівці», «Воздвиженський монастир у Полтаві», 1845 папір, «Костел святого Олександра у Києві» 1846, «Почаївська лавра з півдня» 1845–1843 рр. (рис. 6.)

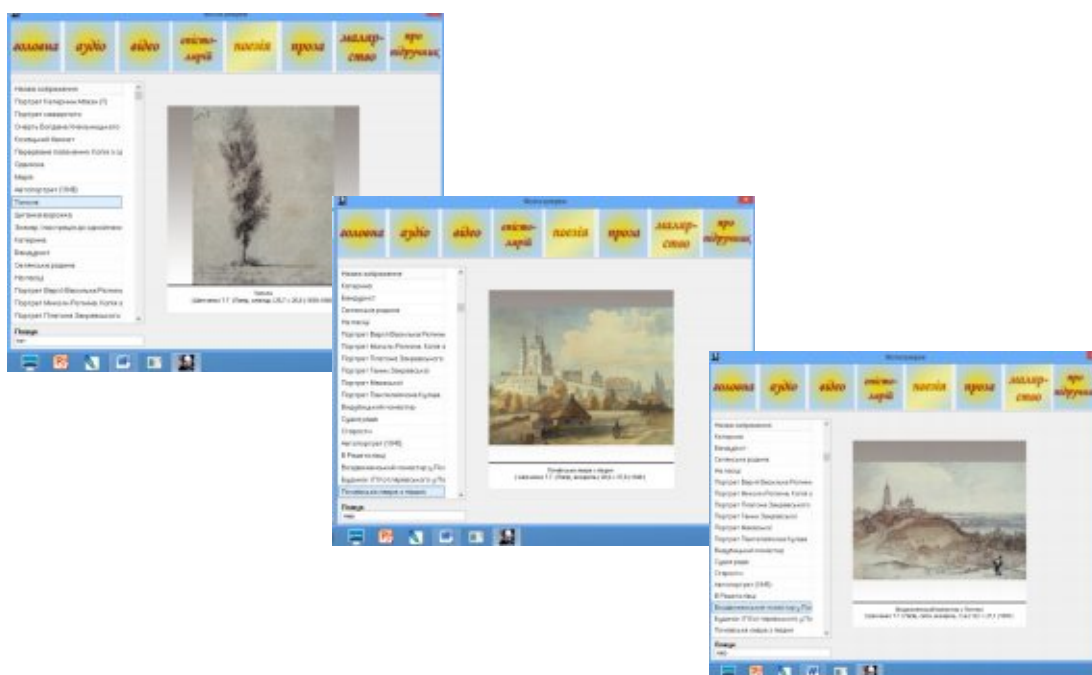

Рис. 6. Малярська діяльність Т. Шевченка

Пейзажні малюнки Шевченка 1843–1847 рр. можна поділити на дві групи: малюнки, на яких зображено сільські краєвиди і пейзажі, на яких відтворені історичні та архітектурні пам'ятки. Далі ви бачите офорти. Найвідоміший офорт митця – це «Дари в Чигирині» створено на історичну тему. У передпокої гетьманської світлиці зображено трьох послів сусідніх з Україною держав – Туреччини й Польщі. Вони привезли дорогі подарунки для Богдана Хмельницького. На варті біля входу до світлиці стоять козаки, бо там відбувається рада. Його твори виставлялися на академічних виставках, а за видатні успіхи у гравюрі Шевченкові було присвоєно звання академіка. Велику подяку маємо вилловити за автопортрети, що робив сам Т. Шевченко. Це автопортрети за 1840 р., 1845р. та 1847 рр., 1849, 1857 рр.

4. Повтор та узагальнення вивченого, його систематизація

Учитель. Наше перше завдання – це фронтальне опитування:

1. Скільки робіт налічує живописна спадщина Кобзаря? А поетична?
2. Чому мистецька спадщина Шевченка була довгий час маловідомою?
3. Як починався шлях Тараса Григоровича до живопису?
4. Портрет якої людини відіграв важливу роль у викупі Шевченка із кріпацтва? Хто його автор?
5. Яка картина і поема мають однакову назву?
6. Які портрети та картини вам особливо запам'яталися і схвилювали?

Учитель. Ми переглянули вже багато картин, кожна картина неповторна, окрім ми отримали багато нової інформації, тому пропоную вам повторити те, що вже ми опрацювали разом. Кожному я роздаю картки, де знаходиться 5 розлогих питань, ви повинні відповісти на них письмово та дати відповіді на тестові завдання письмово (5 тестів). Відповіді даємо самостійно.

5. Підсумки уроку

Учитель. Зараз пропоную інтерактивну вправу «Рефлексія» – ваше завдання відповісти на моє питання та обов'язково привести приклад на конкретній картині, тій, яку ми нещодавно переглянули.

- 1) Які ваші враження?
- 2) Що можете узагальнити з приводу пейзажів чи автопортретів?
- 3) Які думки виникли під час перегляду картин в електронному засобі навчального призначення?
- 4) Що найбільше вам сподобалося? (вчитель ставить питання, учні відповідають).

Учитель. Ви всі старанно попрацювали, дякую за плідну роботу.

6. Домашнє завдання

Учитель. Ось і закінчується наш урок. Ми тільки частково познайомилися з величезною живописною спадщиною Т. Шевченка.

Пропоную вам прочитати його повість «Художник», з якої ви можете глибше дізнатися про почуття, що надихали митця на створення живописних полотен.

Домашнє завдання – ознайомитися з портретами, які написав Т. Шевченко та написати твір-мініатюру про одну з картин. Тема твору «Моє враження від картини «.....» і ми зможемо поповнити матеріали про Шевченка-художника цікавими вашими власними поглядами та знахідками.

Додатково можете переглянути електронний засіб навчального призначення у рубриці «Поезія» (рис. 7.) і «Проза» (рис.8.).

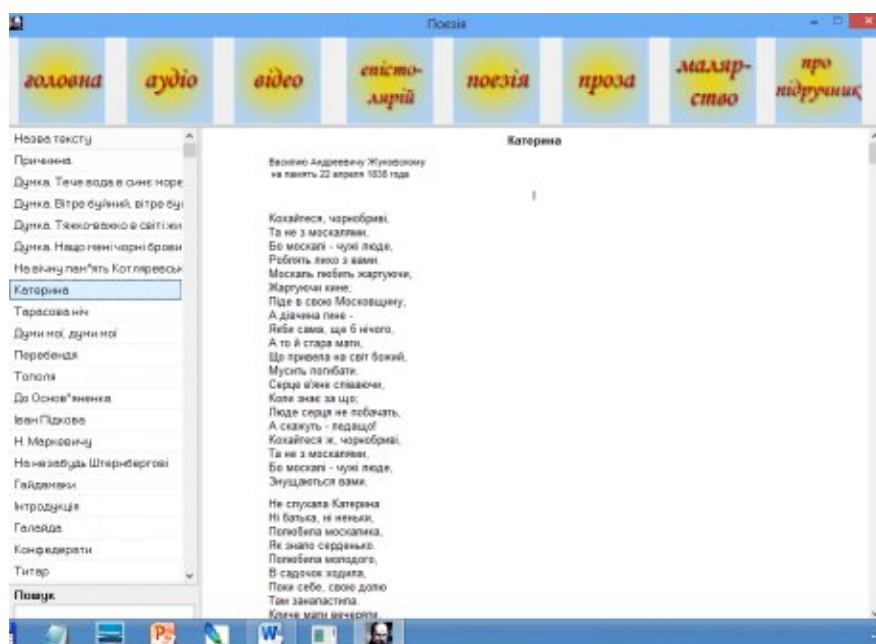

Рис. 7. Вікно «Поезія»

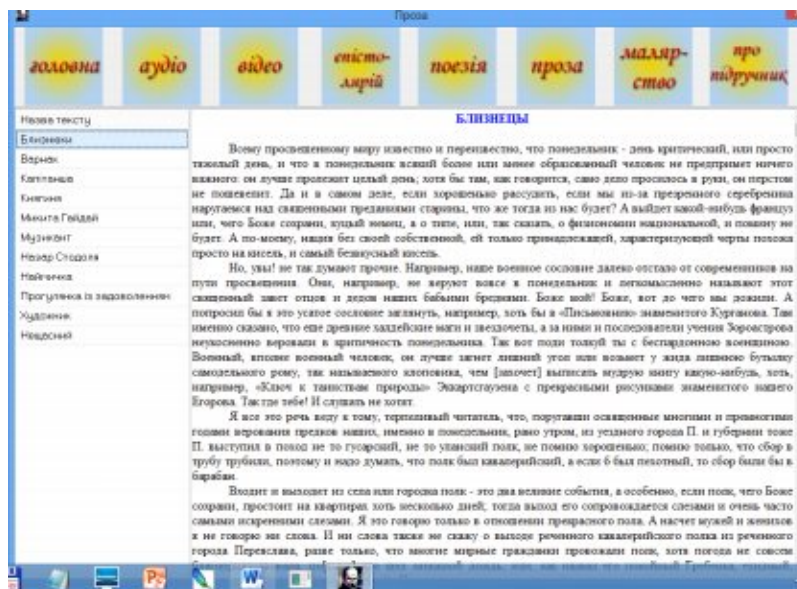

Рис. 8. Вікно «Проза»

Як показала педагогічна практика та власний досвід, електронний підручник доцільно розроблювати до кожного предмета окремо з урахуванням його специфіки. Методичні та програмні розробки до курсу української літератури є вмотивованими, оскільки література – це мистецтво слова, огляд якого досить складний процес, який передбачає залучення знань із живопису, історії, музики, теорії та історії літератури, культурології тощо. Окрім цього, активному вжитку підлягає різне наочне забезпечення – ілюстрації, відеоматеріали, фото письменників, без яких не можна обійтися, бо через них учитель досягає своєї мети – доносить інформацію про літературне явище, про письменника тощо. Фактично, заняття з літератури повинне мати прикладний характер. Не можна розповідати про митців абстрактно; доцільно пов'язувати увесь матеріал у один навчальний блок, який впливатиме на розум, пам'ять та емоційно-почуттєву сферу за рахунок унаочнення думок учителя.

Електронний засіб навчального призначення з літератури дозволить забезпечити вивчення дисципліни під час самостійної роботи та аудиторних занять, оскільки містить весь необхідний навчальний матеріал: лекції, семінари, завдання до самостійної роботи, фотогалерею, твори митців, біографії митців, блок контролю. Він дозволяє підсилити знання з курсу, тому його використання у закладах освіти різних рівнів при вивченні філологічних дисциплін, зокрема літератури, є доцільним [44, с. 80]. Він є одним із провідних засобів у формуванні національної самосвідомості та характеру учнів, оскільки представляє життєвий і творчий шлях письменника, вказуючи світові досягнення митця на ниві української літератури, розкриває історико-культурні передумови появи творів відомих митців. Безперечно, використання ЕЗНП – це крок до кращого засвоєння української або зарубіжної літератури. Такий електронний засіб навчального призначення може бути використаний у загальноосвітніх школах учителями-словесниками, а також учнями.

Успішна комп'ютеризація освіти залежить не від кількості комп'ютерів, а від якості засобів навчання, зокрема електронних підручників, та методичного забезпечення їх використання. Власний досвід створення та застосування електронних підручників у процесі вивчення української літератури дозволяє визначити низку факторів, які впливають на ефективність освітнього процесу: зростання педагогічного впливу на аудиторію; полегшення розуміння та сприйняття поданого матеріалу; запам'ятовування матеріалу на значний період; збільшення психологічної вірогідності прийняття правильних суджень, узагальнень; скорочення часу на розкриття проблеми [50, с. 208].

Вважаємо, що використання інноваційних технологій у процесі викладання української літератури дозволяє також якісно підвищувати загальнокультурний розвиток учнів, допомагаючи подальшому вдосконаленню їх навичок володіння комп'ютерною технікою. Це сприяє формуванню й мовних компетенцій, підвищенню мотивації у вивченні української літератури. Звідси використання інноваційних технологій у викладанні української літератури несе в собі величезний педагогічний потенціал.

Отже, сучасні вчителі повинні опановувати та використовувати інтерактивні методи та інформаційно-комунікаційні технології, спрямовані на ефективне засвоєння навчальної інформації та вироблення нових професійних здібностей, що далі позначиться на якості освітнього процесу в закладах середньої і професійної освіти. Якість використання новітніх підходів та інформаційно-комунікаційних технологій зумовлюється інформаційною, культурологічною, фаховими компетенціями самого вчителя, що є важливою складовою його професійної діяльності, а також впливає на їх формування в учнів, готуючи їх до дорослого життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 10 ідей щодо створення складових елементів lapbook // На урок: освітній проект. URL : <https://naurok.com.ua/post/10-idey-schodo-stvorenya-skladovih-elementiv-lapbook>
2. Абашина Н. Розвиток ключових життєвих компетенцій через метод проектів // Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: практично зорієнтований збірник / наук. керівник і ред. І. Єрмаков. К. : Департамент, 2003. С. 257–258.
3. Васюков Ю. Педагогічні теорії, технології, досвід. Х. : Скорпіон, 2000. 120 с.
4. Вербицька С. Використання електронних засобів навчального призначення при вивченні предмета «Фізика». Черкаси, 2010. 11 с.
5. Возняк О. Кроссенс // Блог учителя зарубіжної літератури Возняк Ольги Степанівни. URL: http://oliuniavozniak.blogspot.com/p/blog-page_18.html
6. Воронин Ю.А. Компьютеризированные технологии в процессе предметной подготовки учителя // Педагогика. 2003. №8. С. 53–59.
7. Густяхина В.П. Использование программно-педагогических средств в подготовке педагогических кадров // Информационно-коммуникационные технологии в педагогическом образовании. 2010. №2. URL : <http://journal.kuzspara.ru/articles/27>.
8. Давиденко Ю. Використання інформаційно-комунікативних технологій для мовної освіти // Літературознавство. 2005. №3. С. 40.
9. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. К. : Академвидав, 2004. 351 с.
10. Єрмаков І. Проектний підхід у школі життєвої компетентності. Підручник для директора. 2005. №9–10. С. 32–49.
11. Єрмаков І., Погоріла І. Феномен компетентісно спрямованої освіти // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. 2005. №9–10. URL : <http://pld.org.ua/index.php?go=Pages&in=view&id=213>.
12. Зозюк І. Творчі проекти: обґрунтування необхідності // Українська мова та література. 2005. №45. С. 6–7.
13. Інфографіка. Методичний навігатор. URL: <https://sites.google.com/a/lyceum2.cv.ua/metodicnij-navigator/infografika>
14. Ісаєва Г. Метод проектів – ефективна технологія навчання. Підручник для директора. 2004. №9–10. С. 4–10.
15. Кагоров Е. Еще о методе проектов. Метод проектів: традиції, перспективи, життєві результати: практично зорієнтований збірник. К. : Департамент, 2003. С. 412–416.
16. Карташова Л., Лапінський В. Нові підходи до проектування педагогічних програмних засобів та їх застосування. International Conference «Strategy of Quality in Industry and Education». Дніпропетровськ : Пороги, 2005. С. 287–290.
17. Колейцева Л.П. Активізація інтерактивних методів навчання історії української літератури у виші // Культура народів Причорномор'я с древнейших времен до наших дней: Изд-во ПНУ им. В.И. Вернадского, 2014. №273. С. 156–159.
18. Колейцева Л.П. Упровадження проектних технологій у процесі вивчення предметів гуманітарного циклу у ВНЗ // Збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми функціонування мови і літератури в сучасному поліетнічному суспільстві». 2014. С. 99–101.
19. Колейцева Л.П., Витрикуш І.В. Метод проектів як інноваційна технологія сучасної педагогіки // Мова. Свідомість. Концепт: зб. наук. праць. Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2013. Вип. 3. С. 205–208.
20. Копчук А. Лепбук «Про це говорять лише з кроликами»: особливості створення. «Інклюзія у просторі літератури (контекст: «Про це говорять лише з кроликами» Анни Хьоглунд)»: збірка матеріалів I міжуніверситетської студентської наукової постер-сесії (17 жовтня 2018 р.) / За заг. ред. А.В. Землянської. Мелітополь–Івано-Франківськ, 2018. С. 16–21.
21. Лапінський В. Електронні засоби навчального призначення – світовий досвід й українська освіта // Вища освіта України. №3. 2011. С. 487–495.
22. Лепбук для дітей – ідеї самостійного виготовлення та оформлення, вибір тематики за віком. URL : <http://radka.in.ua/poradi/lepbyk-dlia-ditei-ideyi-samostiinogo.html/>
23. Малєєва Л.В. Інфографіка на уроках зарубіжної літератури // Блог учителя русского языка и зарубежной литературы Л.В. Малеевой. URL : <http://larisamaleeva.blogspot.com/2017/06/blog-post.html>
24. Метод Lapbook: яскраво, творчо, пізнавально. URL : <https://naurok.com.ua/post/metod-lapbook-yaskravo-tvorcho-piznavalno>
25. Мистецтво життєтворчості особистості: наук.-метод. посіб.: у 2 ч. / за ред. В.М. Доній, Г.М. Несен, Л.В. Сохань, І.Г. Єрмаков та ін. К. : ІЗМН, 1997. Ч. 2: Життєтворчий потенціал нової школи. 936 с.
26. Морев І.А. Образовательные информационные технологии: учеб. пособ. Владивосток : Изд-во Дальневосточного университета, 2004. 162 с.
27. Наказ Міністерства освіти і науки України №433 від 02.06.2004 «Про затвердження Положення про порядок організації та проведення апробації електронних засобів навчального призначення». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0757-04>.
28. Ницета В. Технологія життєтворчих проектів на уроках української мови та літератури: навч. посібник. Х. : Основа, 2009. 153 с.
29. Пехота О. Проектна технологія. Освітні

технології. К. : АСК, 2004. 234 с.

30. Пометун О. Інтерактивні технології навчання: теорія, практика, досвід: навч. посібн. К. : АСК, 2004. 169 с.

31. Пуляевская А. Технология «лэпбук» (lapbook. лепбук) и ее применение. URL : <http://nitforyou.com/lepbuk/>.

32. Садлій Б. Техніка mind mapping для організації думок і не тільки. Інтернет-газета Віньковецького РМК «Методичні діалоги». URL : http://metodialogu.blogspot.com/2018/02/blog-post_25.html

33. Семиног О. Професійна підготовка майбутніх учителів української мови і літератури: монографія. Суми : ВВП «Мрія-1» ТОВ, 2005. 404 с.

34. Сисоева С. Особистісно зорієнтовані технології: метод проєктів. Підручник для директора. 2004. №9–10. С. 25–31.

35. Сич Л. Кроссенс // Блог учителя зарубіжної літератури НВК №1 м. Немирова Сич Лесі Михайлівни. URL : http://zarlitslm.blogspot.com/p/blog-page_2.html

36. Сорока І.І. Скрапбукінг як дидактичний прийом підвищення мотивації учнів до вивчення зарубіжної літератури в школі // Зарубіжна література в школах України. 2016. №1. С. 49–52.

37. Сурмін Ю. Метод аналізу ситуацій (Case study) та його навчальні можливості // Глобалізація і Болонський процес: проблеми і технології: кол. моногр. К. : МАУП, 2015. 800 с.

38. Токмань Г. Сучасні навчальні технології та методи викладання української літератури // Дивослово. 2012. №10. С. 39–45.

39. Тур Г. Навчальне електронне видання як сучасний засіб формування математичної культури студентів. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. Суми : СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2013. С. 277–284.

40. Федоричак В. 10 порад по створенню інфографіки та інструменти, які вам в цьому допоможуть. URL : <https://lemarbet.com/ua/razvitie-internet-magazina/10-sovetov-po-sozdaniyu-infografiki-i-podborka-instrumentov/>.

41. Фурсова П. Від літературної компетентності – до життєвої компетенції // Українська мова й література в середніх школах. 2005. №5. С. 12–21.

42. Химинець В. Інноваційна освітня діяльність. Ужгород : Інформаційно-видавничий центр ЗППО, 2007. 364 с.

43. Цехмістрова Г.С. Освітні інновації у вищих навчальних закладах // Гуманітарні науки. 2003. №2. С. 32–39.

44. Шаров С.В. Забезпечення самостійної роботи студентів засобами електронного підручника // Нові інформаційні технології в освіті та природничо-математичних науках: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (11-12 травня 2010 р.). Мелітополь : МДПУ, 2010. С. 80–86.

45. Шаров С.В. Створення електронного підручника для забезпечення самостійної роботи студентів // Гуманізація навчально-виховного процесу: зб. наук. праць. Спецвип. 5. Ч. III. Слов'янськ : СДПУ, 2010. С. 174–178.

46. Шаров С.В., Шарова Т.М. Методологічні аспекти комп'ютерної підтримки самостійної роботи студентів-філологів: навч.-метод. посіб. Мелітополь : Видавничий будинок Мелітопольської міської друкарні, 2013. 208 с.

47. Шарова Т.М., Шаров С.В. Використання електронного засобу навчального призначення зі спецкурсу «Кость Гордієнко: художній і культурний феномен ХХ ст.» // Проблеми підготовки сучасного вчителя: збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини. Умань: ФОП Жовтий О.О., 2014. Випуск 9. Частина 1. С. 116–121.

48. Шарова Т.М., Шаров С.В. Використання електронного засобу навчального призначення під час викладання історії української літератури // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні науки. Випуск 39. Кам'янець-Подільський : Аксіома, 2015. С. 290–296.

49. Шарова Т.М., Шаров С.В. Використання у вищому навчальному закладі студентами-філологами електронного засобу навчального призначення «Тарасовими стежками» // Мова. Свідомість. Концепт: зб. наук. праць. Вип. 1. Мелітополь : МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2014. Вип. 4. С. 49–54.

50. Шарова Т.М., Шаров С.В. Особливості використання електронного засобу навчального призначення «Тарасовими стежками» // Чарнобылем не зарасце: традиції матеріальної і духовної культури Усходняга Палесся: збірник наукових артыкулаў: у 2 ч. Ч. 2. Гомель : ГДУ імя Ф. Скарыны, 2016. С. 208–216.